

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
Навчально-науковий інститут «Українська інженерно-педагогічна академія»
Кафедра педагогіки, методики та менеджменту освіти

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

бакалавра

на тему

Підвищення інтересу молодшого школяра до уроків засобами

самооцінки

(тема кваліфікаційної роботи)

Виконав: студент 3 курсу, групи ДМП-ОПН 22
спеціальності: 011 Освітні, педагогічні науки

(код і найменування спеціальності)

_____ / Євгеній МАТВІЄНКО
(підпис) (ім'я та прізвище)

Керівник _____ / Зоя ГИРИЧ
(підпис) (ім'я та прізвище)

Рецензент _____ / Ганна КОРНІЮШ
(підпис) (ім'я та прізвище)

«До захисту допущено»

В.о.завідувач кафедри _____ / Наталія БРЮХАНОВА
(підпис) (ім'я та прізвище)

Нормоконтроль _____ / Наталія БОЖКО
(підпис) (ім'я та прізвище)

Секретар ЕК _____ / Ольга ЛИТВИН
(підпис) (ім'я та прізвище)

Харків – 2025 рік

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Навчально-науковий інститут «Українська інженерно-педагогічна академія»
Кафедра педагогіки, методики та менеджменту освіти
Рівень вищої освіти перший (бакалаврський)
Спеціальність 011 Освітні, педагогічні науки
Освітньо-професійна програма «Освітні, педагогічні науки»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри
Наталія БРЮХАНОВА
(підпис, ініціали, прізвище)

“28” квітня 2025 року

ЗАВДАННЯ
на кваліфікаційну роботу
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

- здобувача МАТВИЄНКО Євгеній Олегович
1. Тема: Підвищення інтересу молодшого школяра до уроків засобами самооцінки
затверджена наказом по університету № 4801-5/925 від 11.04.2025 р.
 2. Термін здачі закінченої роботи «11» червня 2025 р.
 3. Вихідні дані до роботи/проєкту: Об'єкт дослідження: процес навчальної діяльності молодших школярів у початковій школі. Предмет дослідження: психолого-педагогічні умови формування адекватної самооцінки як чинника підвищення пізнавального інтересу учнів молодшого шкільного віку до навчання. Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність формування самооцінки як засобу підвищення інтересу молодших школярів до навчальних занять. Завдання дослідження: проаналізувати психолого-педагогічну літературу з проблем самооцінки та пізнавального інтересу в молодшому шкільному віці; уточнити сутність понять «оцінка», «самооцінка», «інтерес до навчання» в контексті початкової освіти; визначити умови та ефективні педагогічні прийоми, що сприяють формуванню самооцінки в процесі навчальної діяльності; розробити модель формування самооцінки молодших школярів як засобу підвищення інтересу до уроків; експериментально перевірити ефективність запропонованої педагогічної системи.
 4. Зміст роботи/проєкту (перелік питань, які належить розробити):
модель формування самооцінки молодших школярів як засобу підвищення інтересу до уроків.

5. Перелік графічного матеріалу (презентаційний матеріал):
презентація доповіді за результатами дослідження з використанням комп'ютерної презентаційної програми Power point

6. Дата видачі завдання «28» квітня 2025 р.

Керівник

_____ Зоя ГИРИЧ
 (підпис) (ім'я, прізвище)

Завдання прийняв до виконання

_____ Євгеній МАТВИЄНКО
 (підпис) (ім'я, прізвище)

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН-ГРАФІК виконання кваліфікаційної роботи

№ з/п	Назва етапів роботи та питань, які мають бути розроблені відповідно до завдання	Термін виконання	Позначки керівника про виконання завдань
1	Проаналізувати психолого-педагогічну літературу з проблем самооцінки та пізнавального інтересу в молодшому шкільному віці.	12.05.2025	виконано
2	Уточнити сутність понять «оцінка», «самооцінка», «інтерес до навчання» в контексті початкової освіти. Визначити умови та ефективні педагогічні прийоми, що сприяють формуванню самооцінки в процесі навчальної діяльності.	29.05.2025	виконано
3	Розробити модель формування самооцінки молодших школярів як засобу підвищення інтересу до уроків. Експериментально перевірити ефективність запропонованої педагогічної системи.	05.06.2025	виконано

Студент

_____ Євгеній МАТВИЄНКО
 (підпис) (ім'я, прізвище)

Нормоконтроль

_____ Наталія БОЖКО
 (підпис) (ім'я, прізвище)

РЕФЕРАТ

Робота містить: 85 с., 20 рис., 3 табл., 81 джерел.

Об'єкт дослідження: процес навчальної діяльності молодших школярів у початковій школі.

Предмет дослідження: психолого-педагогічні умови формування адекватної самооцінки як чинника підвищення пізнавального інтересу учнів молодшого шкільного віку до навчання.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність формування самооцінки як засобу підвищення інтересу молодших школярів до навчальних занять.

У роботі розглядається проблема підвищення інтересу молодших школярів до навчання засобами формування адекватної самооцінки. У теоретичній частині дослідження проаналізовано психолого-педагогічні підходи до поняття «самооцінка» та її впливу на навчальну мотивацію. Визначено основні педагогічні умови, що сприяють підвищенню інтересу до навчальної діяльності учнів початкових класів. Окрему увагу приділено аналізу прийомів і методів формування адекватної самооцінки в молодшому шкільному віці, а також методикам діагностики рівня самооцінки та пізнавального інтересу.

Практична частина присвячена розробці та впровадженню моделі формування самооцінки як засобу активізації навчальної мотивації. Проведене експериментальне дослідження показало, що систематичне використання педагогічних прийомів, спрямованих на розвиток самооцінки, значно підвищує інтерес дітей до навчання, розвиває впевненість у власних силах і формує позитивне ставлення до освітнього процесу

Ключові слова: самооцінка, інтерес до навчання, пізнавальна мотивація, молодший шкільний вік, оцінювання, педагогічні умови, формувальний експеримент, навчальна діяльність, розвиток особистості, активізація пізнавальної активності.

ABSTRACT

Work contains: 85 pg., 20 fig., 3 tab., 81 sources.

Object of investigation: the process of initial activity of young students in primary school.

Subject of investigation: psychological and pedagogical mental formation of adequate self-esteem as a source of promotion of cognitive interests of students of young school age to the present.

Meta-research: theoretically validate and experimentally verify the effectiveness of forming self-esteem as a way of promoting the interest of young schoolchildren to primary students.

The work examines the problem of shifting the interest of young students to the formation of adequate self-esteem. The theoretical part of the study analyzes psychological and pedagogical approaches to the concept of “self-esteem” and its impact on initial motivation. The main pedagogical minds have been identified, which convey a renewed interest to the initial activity of primary school classes. Particular respect is given to the analysis of techniques and methods for forming adequate self-esteem in young schoolchildren, as well as methods for diagnosing the level of self-esteem and cognitive interest.

The practical part is devoted to the development and promotion of a model for the formation of self-esteem as a means of activating initial motivation. Experimental research has shown that the systematic use of pedagogical techniques aimed at developing self-esteem significantly promotes children’s interest in learning, develops empathy among authorities and creates a positive attitude towards learning process. The obtained results confirm the effectiveness of the fragmented model and can be used in practice for the work of early class readers.

Key words: self-esteem, interest before learning, cognitive motivation, young school age, assessment, pedagogical minds, formal experiment, initial activity, development of specialness, activation cognitive activity.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ САМООЦІНКИ ЯК ЗАСОБУ ПІДВИЩЕННЯ ІНТЕРЕСУ ДО НАВЧАННЯ У МОЛОДШОМУ ШКІЛЬНОМУ ВІЦІ	11
1.1. Система психолого-педагогічних умов підвищення інтересу молодших школярів до навчальної діяльності	11
1.2. Поняття «оцінка» та «самооцінка» в контексті навчальної діяльності молодших школярів	25
1.3. Педагогічні прийоми і засоби формування адекватної самооцінки на уроках у початковій школі	28
1.4. Методики діагностики рівня самооцінки та пізнавального інтересу учнів молодшого шкільного віку	34
Висновки до розділу 1	38
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ САМООЦІНКИ ЯК ЗАСОБУ ПІДВИЩЕННЯ ІНТЕРЕСУ ДО НАВЧАННЯ	40
2.1. Організація, етапи та методи проведення експериментального дослідження	40
2.2. Модель формування самооцінки як засобу підвищення навчального інтересу молодших школярів	51
2.3. Реалізація формувального експерименту у процесі навчальної діяльності	56
2.4. Аналіз та інтерпретація результатів експериментального дослідження	71
Висновки до розділу 2.....	75
ВИСНОВКИ.....	77
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	78

ВСТУП

В даний час у сфері освіти проблема оцінювання набуває нових форм та змісту. У навчально-виховному процесі школи широке поширення феномену оцінки стало причиною того, що самооцінювання та оцінювання вчителем результатів навчальної діяльності стало самостійним напрямком в останні роки.

До складу основних видів універсальних навчальних дій, що розглядаються федеральними державними освітніми стандартами, входять чотири блоки: регулятивний; особистісний; комунікативний; пізнавальний. Однак одне з головних місць займає регулятивний блок, спрямований на становлення та організацію учня в ролі суб'єкта навчальної діяльності, що неможливо без оволодіння ним діями самооцінки. Залежно від того, як і наскільки учні молодшого шкільного віку освоюють дії оцінки та контролю, і залежить їх подальше успішне навчання.

Формування у молодших школярів дії самооцінки впливає на ставлення до школи та до процесу навчання в цілому, сприяє становленню інтересів, формуванню життєвої позиції, виступає як значущий етап розвитку особистості учнів, який повинен бути зрозумілий педагогом як одне з найважливіших завдань на початковому етапі навчання.

Багато вітчизняних та зарубіжних педагогів, психологів та методистів відображали проблему оцінювання та оцінки у своїх працях, такі як Б.Г. Ананьєв, П.П. Блонський, Ю.К. Кабанський, Дж. Брунер, Л.С. Виготський, Л.І. Божович, Е.А. Голубєва, І.Я. Лернер, Давидов В.В., А.Н. Леонтьєв, А.Р. Лурія, Д.Б. Ельконін, М.Н. Скаткін, А.І. Ліпкіна.

У практиці початкового шкільного навчання головна та основна увага приділяється вмінням та знанням. Не визначається якість роботи та не оцінюється особистісний розвиток дітей, тим самим воно не є значущим для

педагогів. Але зв'язок між особистісним розвитком дитини та успішністю навчання все ж існує.

Аналізуючи дослідження, присвячені проблемам психологічного характеру, дають нам зрозуміти, що на шляху до вирішення даних проблем зроблено чимало. Однак народжується безліч питань про причини, що описують труднощі в навчанні. Виходячи з цього, потрібно більш поглиблено вивчити особливості особистості школярів, які допоможуть учневі усунути труднощі та успішно оволодіти навчальною програмою.

У зв'язку з цим, можна виділити ряд протиріч між:

- необхідністю формування самооцінки у дітей в навчальному процесі та слабкою підготовленістю вчителів до керівництва формуванням самооцінки школярів;
- впливом дії самооцінки на підвищення інтересу в навчанні та неактивним її формуванням у початковій школі;
- потребою педагогів оволодіти механізмами формування самооцінки у молодших школярів в навчальній діяльності та недостатньою якістю курсів підвищення кваліфікації для вчителів початкової ланки.

Виходячи з цього, проблема дослідження полягає у відсутності засобу у педагогічних кадрів щодо формування самооцінки у молодших школярів.

Об'єкт дослідження: процес навчальної діяльності молодших школярів у початковій школі.

Предмет дослідження: психолого-педагогічні умови формування адекватної самооцінки як чинника підвищення пізнавального інтересу учнів молодшого шкільного віку до навчання.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність формування самооцінки як засобу підвищення інтересу молодших школярів до навчальних занять.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати психолого-педагогічну літературу з проблем самооцінки та пізнавального інтересу в молодшому шкільному віці.
2. Уточнити сутність понять «оцінка», «самооцінка», «інтерес до навчання» в контексті початкової освіти.
3. Визначити умови та ефективні педагогічні прийоми, що сприяють формуванню самооцінки в процесі навчальної діяльності.
4. Розробити модель формування самооцінки молодших школярів як засобу підвищення інтересу до уроків.
5. Експериментально перевірити ефективність запропонованої педагогічної системи.

Головним положенням роботи є ідея про вплив самооцінки як умови формування інтересу молодшого школяра до навчальних занять.

Методи дослідження:

- теоретичні – аналіз психолого-педагогічної та методичної літератури з проблеми дослідження та методик діагностування.
- емпіричні – спостереження, опитування, бесіда, тестування, методи математичної обробки.

Методологічна основа дослідження:

- системно-діяльнісний підхід як основа формування самооцінки у молодших школярів (Третьяков П.І., Капустін Н.П., Конаржевський, Ю.А., Шамова Т.І.

Теоретичні основи дослідження:

- Теорія розвивального навчання Д.Б. Ельконіна – В.В. Давидов.
- Теорія особистісно-діялісного підходу (Ананьєв Б.Г., Божович Л.І., Виготський Л.С., Гальперін П.Я., Дусавицький А.К.)

Для реалізації експериментального етапу було обрано такі методики:

- Методика вивчення рівня самооцінки А.С. Будасі.
- Методика «Драбинка» (Т.Д. Марцинковська).
- Методика дослідження самооцінки Дембо-Рубінштейн.

Практична значущість полягає в тому, що модель формування самооцінки (систематичних навчальних занять) можуть використовувати вчителі початкових класів при організації навчальних занять у початковій школі.

РОЗДІЛ 1

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ САМООЦІНКИ ЯК ЗАСОБУ ПІДВИЩЕННЯ ІНТЕРЕСУ ДО НАВЧАННЯ У МОЛОДШОМУ ШКІЛЬНОМУ ВІЦІ

1.1. Система психолого-педагогічних умов підвищення інтересу молодших школярів до навчальної діяльності

Актуальною проблемою для суспільства є проблема успішності навчання. Здавалося б, нещодавно одним із головних завдань школяра було збагачення певним запасом знань, умінь, навичок. Однак з часом суспільство дійшло висновку, що запас накопичених знань, умінь, навичок не гарантує стовідсоткової успішності у майбутній професійній діяльності, і учень гірше адаптується до мінливого світу. Освітні стандарти наголошують на метапредметних та особистісних результатах.

Основні особливості стандартів другого покоління вимагають внесення змін і до системи оцінювання, яка виступає не тільки як засіб навчання, регулятор освітнього процесу, а й як самостійний елемент змісту, засіб підвищення ефективності викладання та навчання. Система оцінювання вибудовується таким чином, щоб учні включалися до контрольної оцінювальної діяльності, яка є постійним процесом, природно інтегрованим в освітню практику. Тільки за такого підходу набуваються та формуються навички та звичка до адекватної самооцінки та взаємооцінки, що розглядаються як метапредметні результати [33].

Молодший шкільний вік — якісно своєрідний етап розвитку дитини. Розвиток вищих психічних функцій та особистості в цілому відбувається в рамках провідної на даному етапі діяльності (навчальної — згідно з періодизацією Д.Б. Ельконіна), що змінює в цій якості ігрову діяльність, яка виступала як провідна в дошкільному віці. Включення дитини в навчальну

діяльність знаменує початок перебудови всіх психічних процесів і функцій.
[18]

При вступі до школи головними спонукальними силами, що спрямовують діяльність дитини, виступають мотиви, орієнтовані на зовнішні атрибути шкільного життя. У тому числі ті мотиви, які сформувалися в рамках дошкільної гри «в школу». У формуванні адекватної мотивації власне навчальної діяльності вирішальну роль відіграє підкріплення позитивного ставлення дитини до навчання. Надмірна увага до зовнішньої, формальної сторони навчальних досягнень призводить до спотворення навчальної мотивації, коли прагнення отримати високу оцінку та схвалення оточуючих перетворюється на провідний мотив. Дуже важливо на початкових етапах навчання не фіксувати недоліки навчальної роботи школярів, щоб кожен мав можливість бути оціненим позитивно. При цьому критерієм оцінки бажано обрати порівняння досягнень учня не з успіхами однокласників, а з його власними, більш ранніми. [42]

Мотивація є однією з фундаментальних проблем психології, оскільки тільки розуміння мотивів поведінки людини дозволяє адекватно оцінювати вчинки та їх наслідки. [22]

Мотивація є «складним механізмом співвіднесення особистістю зовнішніх і внутрішніх факторів поведінки, який визначає виникнення, напрямок, а також способи здійснення конкретних форм діяльності».

Протягом довгого проміжку часу провідною діяльністю людини є навчання. Вона спонукається низкою мотивів, що входять до структури мотиваційного середовища особистості. Окремим видом мотивації є навчальна мотивація, яка характеризується спрямованістю, системністю, модальністю та стійкістю.

Існує безліч пояснень такого роду переваг. Насамперед, навчання, засноване на внутрішньому інтересі, буде значно успішнішим, оскільки дитина, маючи такий інтерес, може працювати довше без будь-якої допомоги.

Однак переважання зовнішньої мотивації сприяє зниженню пізнавальної активності. Виходячи з цього, досить часто при зникненні зовнішніх стимулів, учень втрачає інтерес до навчання.

Учні, які зацікавлені в процесі навчання, краще обирають складні завдання, що досить позитивно відбивається на розвитку їхніх пізнавальних інтересів.

Школярі із зовнішньою мотивацією зазвичай не отримують задоволення від подолання труднощів, наприклад, при вирішенні завдань. Тим самим такі учні обирають менш складні завдання і виконують виключно те, що необхідно для отримання оцінки вчителя.

За відсутності внутрішнього стимулу напруженість зростає, спонтанність зменшується.

Крім того, перевагою внутрішніх навчальних мотивів є:

- позитивний вплив, що не має чіткого алгоритму вирішення завдань (евристичний метод);
- при подоланні труднощів при вирішенні завдань, наявність емоційного задоволення, заснованого на внутрішньому інтересі;
- зростання рівня самооцінки дитини, а також її самоповаги.

Визначивши значення внутрішньої та зовнішньої мотивації навчальної діяльності учнів, доцільно перейти до основних умов формування позитивної мотивації навчання.

При формуванні позитивної мотивації навчання основними умовами є:

- 1) зміст навчального матеріалу;
- 2) форми навчальної діяльності в колективі;
- 3) організація навчальної діяльності;
- 4) оцінка навчальної діяльності;
- 5) стиль педагогічної діяльності вчителя [22].

Оцінка навчальної діяльності є одним з найкращих за силою впливу зовнішніх стимулів. Існує ряд різних методик, що допомагають підвищити

стимулюючи дію оцінки, а також краще розвивати та виявляти творчі здібності учнів, розвивати їхню пізнавальну активність.

Виходячи з вищезгаданих проблем, виникає необхідність підвищити інтерес до навчання в учнів.

Дошкільнята зазвичай дуже хочуть вчитися. Вони чекають часу, коли підуть до школи і стануть учнями. Не виключаємо і тих учнів, які ще погано уявляють шкільне життя, але все одно рвуться стати школярами. Хтось хоче дізнатися багато нового, а хтось — просто "носити портфель". Деякі цікавляться "куди ставлять оцінки", а хтось хоче все і відразу. Навчальна діяльність молодших школярів підтримується складною багаторівневою системою мотивів.

Соціальні мотиви відображають внутрішню позицію дитини, першокласника, яка пов'язана з потребою зайняти нове становище серед оточуючих, а також виконувати серйозну суспільно значущу діяльність. На початкових етапах навчання дані мотиви, пов'язані з певними пізнавальними інтересами першокласника, здатні забезпечити його повне включення в засвоєння навчальної діяльності, а також підтримувати інтерес до неї.

Закладеними в навчальну діяльність мотивами, пов'язаними з її прямим продуктом, є:

- мотиви, пов'язані зі змістом навчання, прагнення дізнаватися нове, спонукає вчитися, опановувати способи дії, знаннями та проникати в суть явищ.
- мотиви, пов'язані з непрямим продуктом навчання, і з тим, що лежить поза самою навчальною діяльністю.

Широкі соціальні мотиви включають в себе:

- мотиви відповідальності та обов'язку перед громадськістю, вчителем, класом;
- мотиви самовдосконалення та самовизначення.

Вузькоособистісні мотиви, у кожного школяра свої і включають в себе:

- мотиви оцінки та схвалення (прагнення отримати схвалення з боку батьків, вчителя, однокласників, а також бажання отримувати хороші оцінки);
- мотиви престижу (бажання зайняти гідне місце серед товаришів, бути першим, найкращим серед перших учнів);
- мотиви благополуччя (прагнення уникнути неприємностей, які можуть виникнути з боку вчителя, батьків).

Існують й інші мотиви, що спонукають учнів займатися навчальною діяльністю. Але виникає таке питання: як визначити дані мотиви у конкретної дитини?

Можна визначити це в бесіді з дитиною шляхом задавання прямих і непрямих питань про школу або про навчання. Одним з варіантів є попросити дитину намалювати школу, його клас, тощо. Далі обговорити намальоване. Якщо при обговоренні з'ясується якийсь визначальний мотив, який не пов'язаний з пізнанням, то з'являється необхідність провести з учнем роботу з формування у нього пізнавальних мотивів, оскільки вони є основними мотивами навчальної діяльності. Адже якщо дитина відвідує школу лише для того, щоб "отримувати оцінки", то в школі вона займається не навчальною діяльністю, а діяльністю, яку можна назвати "отримання хороших оцінок".

Виходячи з психологічної формули: інтерес → стимул → реакція на стимул → мотив дії → сама дія, то позбавивши учня стимулу, дуже важко чекати від дитини успішного вирішення навчальних завдань.

Що є стимулом до певного виду діяльності?

Поняття "стимул" будемо розглядати як спонукання, ефект якого опосередкований поглядами людини, її психікою, інтересом, настроєм, прагненнями. Саме стимул як регулюючий та ініціюючий фактор поведінки визначає тип мотивації.

Як тільки такий фактор обумовлений зовнішнім середовищем, тобто, знаходиться поза особистістю та її поведінкою, то мотивація стає зовнішньою, а поведінка зовнішньо мотивованою. Що стосується навчальної діяльності, то

її зовнішніми факторами стають всі види підкріплень, а саме похвала, заохочення, покарання.

У випадку якщо батьки пообіцяли дитині купити щось, чого вона давно хотіла, але за умови, якщо вона стане добре або краще вчитися, то цілком може бути, що успішність покращиться. Дитина стане активнішою, почне виконувати якісніше домашнє завдання, перестане спізнюватися до школи. Але, на жаль, такі позитивні зміни можуть бути тимчасовими, а саме до отримання обіцяного.

Що стосується навчальної діяльності, то найбільш значущим внутрішнім стимулом, що є найбільш дієвим та ефективним, є прагнення до пізнання нового, засноване виключно на інтересі до предмета пізнання.

Якщо у випадку можливості вибору певного навчального предмета дитина не обирає той предмет, який обрали більшість її друзів, а йде на урок, який їй самій цікавий, то таким чином вона демонструє яскравий приклад внутрішньо мотивованої поведінки [4].

Яка мотивація щодо навчальної діяльності є найбажанішою?

Відповідно до певного вікового періоду, процес формування навчальної діяльності набуває низки специфічних особливостей.

Орієнтуючись на думку батьків або оцінку вчителя, дитина в початковій школі може досить добре вчитися. У випадку, якщо переважним мотивом у цьому віці дитини виступає бажання доставити задоволення дорослим, небажання вислуховувати докори, а лише радувати своїми успіхами, то такого роду мотив у старших класах втрачається і втрачає свою актуальність. У цьому випадку в основу лягає мотив, де присутнє прагнення бути кращим або не гіршим за інших.

Безумовно, такі мотиви теж можуть бути, але їм не слід бути основними, що визначають навчальну діяльність дитини. Такого роду мотиви повинні відігравати допоміжну, другорядну роль, роблячи шкільне життя привабливим і яскравим. Мотивація, що спонукає дитину до певної діяльності з метою

поглибити або розширити свої знання, підвищити незалежність від зовнішніх факторів, а також підвищити впевненість, є умовою успішного навчання.

В умовах організованої навчальної діяльності всі вищі психічні функції дитини зазнають істотних змін. Сприйняття, пам'ять і мислення, що раніше розвивалися на наочно-дієвій основі, формуються в словесно-логічному плані. Зростає здатність дитини до довільної вольової регуляції поведінки. Все це створює необхідні передумови для переходу до більш змістовно насиченого навчання в середній школі [4].

Необхідно пам'ятати, що при підвищенні пізнавальної активності, добре засвоєння шкільної програми, а також високий рівень засвоєння теорії навчального матеріалу стає неможливим у випадку, коли основними стимулами є будь-які інші стимули, що не мають відношення до навчання.

Нинішні дошкільнята досить сильно відрізняються від дітей дошкільного віку дотелевізійної епохи. Майбутній учень має непогану базу знань і уявлень про світ, на відміну від своїх попередників. Більшу частину організованої інформації дитина отримує не з книг і розповідей оточуючих, а з телевізійних і комп'ютерних екранів. Телеекрани набули статусу фактора, що має більший вплив на людину, особливо на дитину.

На думку А. Моля, у традиційній культурі знання являли собою досить міцну структуру, що нагадує тканину, утворену в результаті суворо дотриманого переплетення ниток. Знання ж нашого сучасника нагадують переплетення за типом "повсті".

Багато фрагментарних знань учнів, отриманих з різних джерел, з'єднуючись одне з одним, також організують своєрідну мозаїку, наприклад, відповіді дітей, коли в них поєднані деталі, імена, події з різних епох. Дорослі зазвичай це називають "кашею в голові дитини", не намагаючись пояснити причини виникнення (наприклад, пов'язуючи це явище з низьким інтелектуальним рівнем дитини). Причина ж часто криється в особливостях сучасної культури, в її мозаїчності.

Кандидат педагогічних наук В.В. Назаретян у своїй статті "Урок для сучасної дитини" пише, що для найближчих поколінь це буде все більш характерно. За оцінками психологів, формуючий вплив мозаїчної культури посилюватиметься комп'ютерним навчанням [27].

Отже, сучасна дитина, що приходить у перший клас, володіє розвиненою увагою та візуальним мисленням порівняно зі своїм ровесником дотелевізійної епохи. Цей момент необхідно враховувати при організації навчального процесу.

При перегляді телевізійної казки дитина спостерігає різні картинки, бачить предмет у незвичайному ракурсі, тим самим відбувається сприйняття, засноване на мимовільній увазі. Меншою мірою у дитини розвинена довільна увага, яку необхідно розвивати в процесі навчання. Найчастіше все навчання в початкових класах будується на використанні довільної уваги, навіть тоді, коли діти не витримують таких умов більше двох-трьох хвилин. Вони відволікаються і не повною мірою засвоюють матеріал, який міг бути засвоєний з легкістю, якби їхня увага захопила якимось мимовільним чином.

У «Короткому психологічному словнику» читаємо: «Найпростішою і генетично вихідною є мимовільна увага. Вона має пасивний характер, оскільки нав'язується суб'єкту зовнішніми щодо цілей його діяльності подіями». І далі: «Якщо діяльність здійснюється в руслі свідомих намірів суб'єкта і вимагає з його боку вольових зусиль, то говорять про довільну увагу» [37].

У роботі з молодшими школярами використання довільної уваги виправдане лише в тому випадку, коли воно служить вихідним організуючим моментом у якомусь навчальному епізоді, який згодом розвивається на основі вторинної мимовільної уваги (або післядовільної). Однак за цією схемою навчальні епізоди будуються, на жаль, не часто, оскільки рідко хто з учителів ставить перед собою завдання розвивати і формувати таким чином довільну дитячу увагу. Для такої організації навчального часу необхідний високий

рівень майстерності вчителя, що виникає за наявності інтуїції та методичних знань.

Виходячи з цього, сучасне навчання повинно прагнути до набуття більш нових рис, що відображають специфічність світогляду та світовідчуття сучасного учня, і специфіку сучасної культури.

Багато вчителів-методистів доходили висновку, що необхідно замінювати на уроці один вид діяльності іншим. Вчителі, що організують таким чином урок, не дають дітям протягом уроку накопичувати втому. Тим самим підвищується інтерес до навчання і забезпечується різноспрямованість уваги. На жаль, як відомо, інтерес молодших школярів до уроків не тільки не підвищується, а й стає меншим.

На самому початку довгого учнівського шляху дуже важливо організувати урок для дитини, спираючись на те, що вона вміє і чим вона володіє. А володіє вона розвиненою мимовільною увагою. У процесі формування у молодших школярів навичок довільної уваги ми будемо вчити дитину вчитися. Однак цей процес не завершується за короткий проміжок часу. Звідси випливає, що не варто ставити таке завдання на початковому етапі навчання, виходячи з того, що вони прийшли вчитися і зобов'язані запам'ятовувати, слухати, описувати тощо. Багато хто з нас спостерігав подібну практику, будучи учнями. Інтерес до навчання за такою методикою зовсім не зростатиме, а лише падатиме.

Саме мимовільна увага дозволяє «включити» учня в процес отримання знань. Досвідчений учитель спирається саме на неї, без команд, без натиску залучати учнів до будь-якого виду діяльності. Починаючи роботу з шестирічками, саме цей стиль набуває особливого значення в наш час. Успішне навчання можливо організовувати у випадку, якщо дитина буде суб'єктом для вчителя, і саме вона буде розкручувати весь процес пізнання на уроці з подачі вчителя. У такому випадку вчителю залишається важка роль. Учитель ставить на чільне місце не матеріал з його особливостями, а особливості дитини.

Одним з ефективних методичних прийомів, що поєднують у собі використання мимовільної уваги та пізнавальних інтересів, пізнавальних здібностей дітей є гра. Вона набуває все більш широкого поширення в початковій школі. При цьому вчитель диференціює участь дітей у грі, вони вступають у гру за знаком учителя: в першу чергу говорять ті, хто може виявити лише окремі елементи, очевидні факти, а потім говорять ті, хто здатний зробити висновок і перенести знання на інший предмет.

Таким чином, гра допомагає дітям зовні рівноправно брати участь у грі і не відчувати свою нездатність, тоді як внутрішня структура гри визначає рівні, непомітні для самих учнів.

Саме мимовільне і ненасильницьке залучення дітей до навчального процесу за допомогою гри – це свого роду досягнення сучасної практики навчання.

У конструкції сучасного уроку не менш важливим поряд з мимовільною увагою є своєчасна і правильна заміна одного виду діяльності на інший, а саме розчленованість уроку на фрагменти. Такого роду «мозаїчність» уроку – це не звичайне і безцільне чергування прийомів і методів, а навпаки – гармонійна картина, що являє собою щось цілісне з наявною ідеєю, змістом і конкретним призначенням. Логіка такого уроку відрізняється від логіки того уроку, де кожен наступний фрагмент розвиває думку попереднього. У цій логіці головним є досягнення мети. Учень мимовільно «вбирає» розглянутий матеріал, легко і природно його засвоює. Однак якщо матеріал одноманітний, то учень не в змозі довго вбирати інформацію. Необхідна яскрава постановка уроку, потрібно змінювати «картинки», чергувати фрагменти уроку, повертаючись до них з новими знаннями.

Такого роду хоровод планів і ракурсів не буде ефективним, якщо кожен фрагмент уроку не зацікавлюватиме учня і всі разом не створять у нього нового уявлення про предмет і нові знання.

Щоб удосконалити нудний урок, потрібно провести якісь події, а точніше події навчального характеру. Повинні бути події, що привертають увагу школярів самим лише фактом існування, а також приваблювали дитину настільки, щоб вона ставала учасником цієї події і легко засвоювала її змістовне ядро з мінімальним вольовим зусиллям.

Виходячи з того, що основні особливості сучасного навчання «замикаються» на особливостях особистості дитини, яка як суб'єкт повинна перебувати в центрі процесу навчання, і тільки з її якостей: її вміння сприймати, думати, запам'ятовувати, її потреби в нових знаннях, світовідчуття, світосприйняття – і слід виходити, констатує сучасний урок.

Важливим засобом підвищення якості навчання школярів є формування інтересу.

Ставлення учнів до предмета визначається різними факторами: особливостями самого предмета, індивідуальними особливостями особистості, методикою його викладання. Ретельно підібраний і захопливий матеріал, який органічно вбудований у структуру уроку, може значно підвищити дитячу активність і дозволити побудувати урок, спираючись на мимовільну увагу учнів і сприяючи формуванню внутрішньої позитивної мотивації в рамках навчального процесу.

Як уже говорилося, важливою умовою успішного навчання є внутрішня мотивація. Що робити, якщо вона відсутня, а єдиним приємним моментом шкільного життя є весела прогулянка і довгоочікувана перерва? Багато вчителів вважають, що для досягнення високих результатів і вирішення багатьох навчальних проблем достатньо сформувати у дитини "необхідний" мотив. Вплив учителя та його важлива роль у початковій школі безперечні. Однак думка про те, що можна ззовні сформувати мотив, є помилковою. «Мотив – складне психологічне утворення, яке повинен побудувати сам суб'єкт» (Є.П.Льїн) [42]. Учитель може лише сприяти цьому процесу.

Існує низка науково розроблених способів підвищення внутрішньої мотивації в навчальному процесі, які при використанні допоможуть уникнути безлічі труднощів, але для цього вчителю необхідно дотримуватися таких вимог:

- По можливості виключити призи та нагородження за правильно виконані завдання, обмежуючись лише похвалою та оцінюванням.
- Намагатися менше використовувати на уроці ситуації змагання. Корисніше привчати дитину до змагання та аналізу своїх власних досягнень і результатів. Допомогти в цьому зможуть ігрові види діяльності.
- Намагатися не нав'язувати навчальних цілей "зверху". Значно ефективнішою може виявитися спільна робота з вироблення цілей і завдань.
- Необхідно пам'ятати про те, що покарання за неправильне вирішення навчального завдання є найменш ефективним і крайнім заходом, який негативно впливає на ставлення школярів до навчальної діяльності, а також викликає негативні емоції.
- Намагатися уникати встановлення часових обмежень там, де це можливо, оскільки це не тільки пригнічує розвиток творчості, а й перешкоджає розвитку внутрішньої мотивації.
- Стежити за тим, щоб навчальні завдання мали рівень оптимальної складності, сприяли прояву компетентності дитини та її майстерності, а не тільки відповідали віковим обмеженням. Слід регулювати рівень складності, щоразу підвищуючи його.
- Дозволити дитині самій обрати навчальне завдання, при цьому не обмежуючи її свободи.
- Переважно підбирати навчальні завдання з елементом непередбачуваності та новизни, що в процесі їх виконання допомагає формувати внутрішній інтерес.

Збільшення розумового навантаження на уроках у початковій школі змушує замислитися над тим, як підтримати у дітей інтерес до досліджуваного матеріалу, а також їхню активність протягом усього уроку.

Важлива роль тут відводиться сучасному і визнаному методу навчання і виховання – грі на уроках у початковій школі. Для дітей гра є однією з найулюбленіших і найпривабливіших форм діяльності. Виходячи з цього, необхідно шукати можливість застосування цього методу на уроках. Це допоможе засвоїти важливі ідеї уроку.

Ігрові форми уроку повинні бути включені на уроці не для розваги учнів, а для збудження у них прагнення подолати труднощі, що виникають у процесі навчання. Мета їхнього введення полягає в тому, щоб вдало поєднати навчальні та ігрові мотиви, поступово перейти від ігрових мотивів до пізнавальних і навчальних.

Для досягнення цієї мети необхідно так розробити методику ігрових занять, щоб діяльність учнів була в ігровій формі, і викликала б ті ж переживання, емоції, що й зазвичай викликає гра. Але попри це, вона також давала можливість набувати необхідних відомостей, допомагати виховувати пізнавальні інтереси, заповнювати прогалини в знаннях.

Відбираються ігри, враховуючи різноманітний вид діяльності школяра. За характером пізнавальної діяльності їх можна віднести до таких груп:

- ігри з максимальною виконавською діяльністю, тобто за допомогою цих ігор діти діють за зразком;
- ігри з відтворювальною діяльністю;
- ігри із запрограмованою контролюючою діяльністю учнів;
- ігри зі здійсненням перетворювальної діяльності.
- ігри з пошуковою діяльністю.

Впровадження нових педагогічних технологій у практику навчання та реформування шкільної освіти слід розглядати як найважливішу умову творчого, інтелектуального та морального розвитку учня.

Якщо застосовувати на уроках нестандартні форми навчання, то це сприятиме:

- формуванню у дітей таких якостей особистості, як колективізм, самостійність, вміння передбачати результати праці, вміння планувати свою роботу, організаторських і комунікативних здібностей і схильностей;
- мотивації підростаючого покоління до ефективної трудової та навчальної діяльності;
- підвищенню інтересу до навчання у школярів;
- більш результативному вирішенню завдань розвитку та виховання особистості учня, а також завдань освіти.

Як бути вчителю, щоб інтерес до навчання зростає, а не тільки падає?

Існує думка, що нестандартні форми уроків підвищують ефективність і сприяють підвищенню інтересу до навчальної роботи та кращому засвоєнню програмного матеріалу.

Найпоширеніші типи нестандартних уроків:

- Уроки-змагання;
- Уроки творчості;
- Уроки-конкурси;
- Уроки-рольові ігри;
- Уроки-екскурсії;
- Уроки-ігри.

Ефективність уроку полягає в поступовому вмінні відбирати необхідну інформацію з великої її кількості: описувати спостереження, використовуючи малюнки, таблиці та графіки, пояснення.

Процес навчання базується на психолого-педагогічних концепціях. Сукупність елементів, що включаються в дидактичну систему і утворюють єдину цілісну структуру та слугують досягненню цілей навчання.

Структура навчання виглядає так: відчуття труднощів у процесі діяльності, формулювання проблеми та суті труднощів, висновки та нова

діяльність відповідно до отриманого знання. Етапи процесу навчання відтворюють науковий пошук та дослідницьке мислення.

Пізнавальну діяльність активізує різноманітна діяльність дітей, наприклад: твори, театр, малюнки, практична робота. Ця діяльність допомагає розвивати мислення, вміння та здібності. Але поширення дидактики на всі предмети призводить до переоцінки незапланованої діяльності учнів, до втрати системності в навчанні, до випадкової вибірки матеріалу, до більшої втрати часу, до падіння рівня навчання.

Обидві сторони викладання та навчання складають процес навчання, звідси й походить сучасна дидактична система. Такі напрямки, як розвивальне навчання (Л. Занков, П. Гальперін, В. Давидов), програмоване, проблемне навчання, гуманістична психологія (Роджерс), педагогічна технологія, когнітивна психологія (Брунер), педагогіка співробітництва створюють сучасну дидактичну концепцію.

У цих сучасних підходах цілями навчання передбачають не тільки формування знань, а й повний розвиток учнів, їхніх трудових, інтелектуальних, художніх умінь, задоволення духовних та пізнавальних потреб учнів. Учитель керує навчально-пізнавальною діяльністю учнів, водночас стимулюючи їхню самостійну роботу, творчий пошук та активність.

1.2. Поняття «оцінка» та «самооцінка» в контексті навчальної діяльності молодших школярів

Одним з основних напрямків розвитку загальної освіти є перехід на новий федеральний державний освітній стандарт загальної освіти. Це найбільш значуща системна інновація за останні роки, зокрема й для початкового ступеня загальної освіти.

Включаючись у систему суспільних за своєю природою відносин, взаємодіючи та спілкуючись з людьми, людина виділяє сама себе з

навколишнього середовища, відчуває себе суб'єктом своїх фізичних та психічних станів, дій та процесів, виступає для самої себе як «Я», що протистоїть "іншим" і водночас нерозривно з ними пов'язане.

Образ «Я» тим самим вписується в структуру особистості. Він виступає як установка щодо себе самого.

Як будь-яка установка, образ "Я" включає в себе три компоненти: «Я-образ» переживається як уявлення про себе в момент самого переживання, зазвичай позначається в психології як реальне «Я», але, ймовірно, правильніше було б його назвати миттєвим або «поточним Я» суб'єкта.

«Я-образ» - це водночас і "ідеальне Я" суб'єкта - те, яким він мав би, на його думку, стати, щоб відповідати внутрішнім критеріям успішності. «Ідеальне Я» виступає як необхідний орієнтир у самовихованні особистості. Ступінь адекватності «Я-образу» з'ясовується при вивченні одного з найважливіших його аспектів - самооцінки особистості [38].

Відносячись до ядра особистості, самооцінка є важливим регулятором її поведінки. Від самооцінки залежать взаємини людини з оточуючими, вимогливість до себе, її критичність, ставлення до успіхів та невдач. Звідси самооцінка впливає на подальший розвиток її особистості та ефективність діяльності людини.

Самооцінка - ефективна оцінка цього уявлення, яка може мати різну інтенсивність, оскільки конкретні риси образу «Я» можуть викликати більш або менш сильні емоції, пов'язані з їх прийняттям або засудженням [11].

Самооцінка - оцінка особистістю самої себе, своїх можливостей, якостей та місця серед інших людей [35]. Це найбільш суттєва та найбільш вивчена в психології сторона самосвідомості особистості. За допомогою самооцінки відбувається регуляція поведінки особистості [33].

Правильне або неправильне ставлення до себе складається залежно від характеру, внаслідок чого самооцінка може стати або гальмом, або стимулом розвитку. Саме в оцінці та самооцінці виражаються особистісні,

індивідуально-психологічні та соціальні якості людини, що дозволяють співвіднести свої сили, здібності з вимогами навколишнього середовища та самостійно ставити цілі та перед собою завдання, а також визначати життєві перспективи. Розуміється, що кожен учень має свого роду «внутрішній манометр», який показує, як він себе оцінює, який його самопочуття, чи задоволений він собою. Значення цієї сумарної оцінки задоволення своїми якостями дуже велике.

Самооцінка включає в себе 2 види: адекватна та неадекватна. Неадекватна своєю чергою ділиться на занижену та завищену. Адекватною самооцінкою є та самооцінка, яка відповідає реальній успішності людини в будь-якому виді діяльності. Адекватні ознаки самооцінки, при яких уявлення особистістю про свої якості та можливості максимально наближене до реального рівня їх розвитку. Людина з адекватною самооцінкою визнає як свої досягнення, так і недоліки. З одного боку, віра в свої можливості, сили, здібності формує розвиток почуттів гідності, почуття гордості, яка оберігає від вчинків, що принижують гідність, самолюбство, як повагу до себе. Ці почуття, будучи достатньо розвиненими, дають підставу людині виходити з оптимістичного припущення про себе, не тільки плани вдосконалення будувати, а й вірити в їх реалізацію. Однак критичне розуміння своїх слабкостей, недоліків заважають зародженню в надрах особистісно-ціннісного створення установки на власну перевагу та винятковість.

Завищеною або заниженою думкою про себе є неадекватна самооцінка. Неадекватна самооцінка буває в тих випадках, коли вона не відповідає успішності людини. Одним з видів самооцінки є завищена самооцінка, це коли людина суттєво завищує свої реальні можливості. Вона формує зарозуміле ставлення до оточуючих, формує егоцентризм, неадекватне прагнення до лідерства, завищений рівень домагань, невідповідний іноді реальним можливостям. Підсумуємо, самооцінка - це оцінка особистістю самої себе,

своїх якостей, можливостей та місця серед інших людей. Вид самооцінки у молодших школярів можна виділити вже в початкових класах.

1.3. Педагогічні прийоми і засоби формування адекватної самооцінки на уроках у початковій школі

Однією з центральних проблем особистості дитини є проблема виникнення та розвитку самооцінки. Дитина не з'являється на світ з уже якимось ставленням до себе, і як і інші особливості особистості, самооцінка формується в процесі виховання, роль якого належить сім'ї та школі.

Р. Бернс, аналізуючи велику кількість досліджень американських авторів, зазначає, що на межі дошкільного та молодшого шкільного віку відбувається якісний стрибок у розвитку самооцінки. Однак розширене тлумачення цього поняття позбавляє висновки конкретності, не дозволяє достатньо охарактеризувати зміни, що відбуваються. Молодший шкільний вік найбільш глибоко і змістовно представлений у роботах Д. Б. Ельконіна [35]. Л. С. Виготський припускав, що саме в семирічному віці починає формуватися самооцінка – узагальнене, тобто стійке, позаситуативне і, водночас, диференційоване ставлення дитини до себе. Самооцінка опосередковує ставлення дитини до самої себе, інтегрує досвід її діяльності, спілкування з іншими людьми. Ця найважливіша особистісна інстанція, що дозволяє контролювати власну діяльність з точки зору нормативних критеріїв, будувати свою цілісну поведінку відповідно до соціальних норм. [13]

У кожного першокласника починається нова смуга, і провідною діяльністю є навчальна діяльність з її особливими вимогами до нервово-психічної організації та режиму, а також особистісних якостей.

У навчальній діяльності молодшому школяреві потрібно вміти ставити цілі та керувати собою. Для вміння керувати собою необхідна оцінка себе та знання про себе. Від рівня розвитку самооцінки залежить процес формування

самоконтролю. Тільки під керівництвом дорослого молодші школярі можуть здійснювати самоконтроль. Основою самооцінки молодших школярів є уявлення про себе. Самоусвідомлення дитини здійснюється в навчальній діяльності. Самооцінка молодшого школяра залежить від успіху в навчальній діяльності та від оцінки вчителя.

Вивчення ролі самооцінки в пізнавальній діяльності виявило, що особливого значення дитина надає своїм інтелектуальним можливостям, оцінка цих можливостей іншими її завжди дуже турбує. Так, у проведеному дослідженні жоден з учнів (у тому числі невстигаючі), перераховуючи причини своєї недостатньо ефективної або поганої успішності, не посилався на труднощі в розумінні навчального матеріалу, в оволодінні навичками, прийомами розумової діяльності тощо. Усі діти воліли вважати себе (і вважатися) ледачими, недисциплінованими, але ніхто не відносив свій неуспіх за рахунок недостатніх інтелектуальних здібностей [35].

У дітей молодшого шкільного віку проявляються різні види самооцінки [10].

Учні з високою адекватною самооцінкою відрізняються своєю активністю, прагненням до досягнення успіху в навчальній діяльності. Їх характеризує максимальна самостійність. Вони переконані в тому, що своїми зусиллями зможуть досягти успіху в навчальній діяльності. Таке переконання ґрунтується на правильній самооцінці своїх здібностей та можливостей. Таким чином, молодшому школяреві, який має адекватну самооцінку, властиві бадьорість, активність, життєрадісність, комунікабельність та почуття гумору. Вони вміють бачити недоліки та переваги власної особистості, також терпимі до критики.

Молодші школярі із завищеною самооцінкою переоцінюють можливості, особистісні якості, свої результати навчальної діяльності. У процесі навчання вибирають завдання не по силах, і після неуспіху

продовжують наполягати на своєму або ж в іншому випадку переключаються на найлегше завдання, керовані мотивом престижності.

Діти з низькою самооцінкою поведуться інакше. Невпевненість у собі – їхня основна особливість, і в усіх своїх починаннях вони чекають тільки на неуспіх. Учні з адекватною самооцінкою, винахідливі, активні, з інтересом шукають помилки у своїх роботах, бадьорі, вибирають завдання по своїх силах. Після успішного вирішення завдання, беруться за нове і можливо більш важке завдання. У разі невдачі з важким завданням перевіряють себе або беруться за завдання легше. Однак, буває, що попрацювавши і успішно виконавши навчальне завдання, школяр вибирає завдання легше – це є заниженою самооцінкою. Якщо ж не досягнувши успіху, школяр береться за складніше завдання – це завищена самооцінка. Якщо після цього учень не зазнається, а з часом досягає успіху, завищена самооцінка корисна.

Низька самооцінка може бути обумовлена багатьма причинами. Іноді людина переймає її в дитинстві у своїх батьків, які так і не впоралися зі своїми особистісними проблемами, в інших випадках вона розвивається у дитини через погану успішність у школі, що, своєю чергою, є результатом несприятливих умов для занять вдома або недостатньої уваги батьків. На самооцінці дитини можуть згубно відбитися як глузування однолітків, так і надмірний критицизм з боку дорослих. Особистісні проблеми, невміння поводитися в певних ситуаціях, так само як і недолік, самооцінка сприяє і такій рисі характеру, як надмірна образливість. Образа життєвих навичок також формують у людини невтішну думку про себе [1]. Неадекватна занижена самооцінка у молодших школярів проявляється яскраво в їхній поведінці та рисах особистості. Діти вибирають легкі завдання. Вони ніби бережуть свій успіх, бояться його втратити і в силу цього в чомусь бояться самої навчальної діяльності. Нормальному розвитку дітей із заниженою самооцінкою заважає їхня підвищена самокритичність, непевненість у собі. Вони чекають тільки

невдачі. Ці діти дуже чутливі до схвалення, до всього того, що підвищило б їхню самооцінку.

Стійка самооцінка молодшого школяра формує його рівень домагань. При цьому у молодшого школяра виникає потреба зберегти як самооцінку, так і заснований на ній рівень домагань [36]. Відомо, що діти по-різному ставляться до допущених ними помилок. Одні, виконавши завдання, ретельно його перевіряють, інші тут же віддають учителю, треті подовгу затримують роботу, особливо якщо вона контрольна, боячись випустити її з рук. На зауваження вчителя: «У твоїй роботі є помилка» – учні реагують неоднаково. Одні просять не вказувати, де помилка, а дати їм можливість самим знайти її та виправити. І, беззастережно погоджуючись з учителем, покійрно приймають його допомогу. Треті тут же намагаються виправдатися посиланнями на обставини [12].

Найважливішим показником самооцінки особистості є ставлення до допущених помилок, до власних промахів, недоліків не тільки в навчанні, а й у поведінці.

Школярі, яких підбадьорює та заохочує вчитель, починають поступово включатися в роботу і часто знаходять самі помилку. У самооцінці школяра відображається не тільки його ставлення до досягнутого, а й його прагнення, яким він хотів бути, його надії. Самооцінка найтіснішим чином пов'язана з тим, на що людина претендує. У дітей молодшого шкільного віку при розвитку самосвідомості поступово зростає вимогливість до себе та критичність. Першокласники найчастіше позитивно оцінюють свою навчальну діяльність, а невдачі пов'язують тільки об'єктивними обставинами, вже більш критично починають до себе ставитися другокласники та третьокласники. Починають оцінювати не тільки успіх, а й невдачі. У молодшому шкільному віці відбувається перехід від конкретно-ситуативної (оцінки своїх дій, вчинків) до більш узагальненої, зростає і самостійність самооцінки. Якщо в першому класі самооцінка школяра залежить безпосередньо від дорослих, то учні 2, 3 класу

починають оцінювати себе більш самостійно, піддаючи критичній оцінці й оціночну діяльність самого вчителя.

Стаючи самостійною та стійкою, самооцінка починає виконувати функцію мотиву діяльності молодшого школяра. Як пише Д.Б.Ельконін, молодший шкільний вік – це особливий період у житті дитини, який виділився історично порівняно недавно. Його не було у тих дітей, які взагалі не відвідували школу, його не було й у тих, для яких початкова школа була першою та останньою сходинкою освіти. Поява цього віку пов'язана із запровадженням системи загальної та обов'язкової неповної та повної середньої освіти. Зміст середньої освіти та її завдання ще остаточно не визначилися, тому психологічні особливості молодшого шкільного віку як початкової ланки шкільного дитинства також не можна вважати остаточною та незмінними. На думку Д.Б.Ельконіна, можна говорити лише про найхарактерніші риси цього віку [35]. Співвіднесення власної оцінки своєї навчальної діяльності з оцінкою, яку ця діяльність отримує в інших, вміння враховувати точку зору інших, виникнення цього двостороннього підходу є суттєвою віхою на шляху формування в учнів критичної самооцінки досягнутих результатів навчальної діяльності. Важлива не тільки адекватна оцінка вчителем об'єктивного результату навчальної діяльності, а й врахування того, що вбачає і цінує в цьому результаті сам учень [2].

Виходячи з цього, самооцінка у молодшого школяра може бути нестійкою. При цьому у дітей виявляються різні види самооцінки: неадекватно завищена, неадекватно занижена та власне адекватна. При цьому формування самооцінки відбувається і в спілкуванні з однолітками, і в спілкуванні з вчителями.

Дія оцінки – це та дія, завдяки якій людина може оцінювати свої можливості, оцінювати, яких знань їй не вистачає і чи достатньо тих знань для вирішення будь-якого нового завдання. Контроль має бути діагностуючим та мотивуючим, а оцінка – прогностичною та рефлексивною. Здатність

рефлексувати означає розрізняти: «це я ще зовсім не знаю, треба дізнатися», «це я вже знаю і вмію», «я вже трохи знаю це, але треба ще краще розібратися». З цієї здатності починається навчальна самостійність учня, перехід від виконавчої поведінки до справжнього вдосконалення людини, яка навчається все життя і вміє вчитися. Стартовою дією у формуванні навчальної діяльності є дія контролю та оцінки. Навчальною дією оцінки є дія самого учня. З першого класу учням та вчителю необхідно докласти зусиль на формування самооцінки та самоконтролю. Самоконтроль та самооцінка є основою для постановки майбутніх навчальних завдань.

Дітей необхідно озброїти такими вміннями, як:

- фіксувати критерії певним чином;
- виділяти критерії оцінки;
- здійснювати поопераційний контроль;
- самостійно коригувати виявлені недоліки;
- висловлювати свою точку зору під час оцінювання відповідей

однокласників тощо.

Наприклад, разом з дітьми на уроці придумується спеціальна шкала, і визначаються параметри, за якими можна оцінити будь-яку дію.

Учні вчаться оцінювати в першу чергу свої дії. Після самооцінки учня, безсумнівно, слідує оцінка вчителя за тими ж самими критеріями. Школяр помічає, що оцінки різних людей не завжди збігаються. Він починає аналізувати свої дії, з'ясовуючи, чому оцінки не збігалися.

Для формування дій оцінки та контролю у молодших школярів, з досвіду роботи вчителя початкових класів Беспалової С.А., можна використовувати наступні педагогічні прийоми:

1) Прогностична оцінка – оцінка своїх можливостей для вирішення навчального завдання.

2) Готові завдання "пастки" на рефлексію, освоєння способу дії.

3) Завдання «повір у себе», на зіставлення свого результату та дій з образом.

4) Складання задач, класифіковані за способом їх вирішення.

5) Завдання «знайди помилку» на знаходження помилок, їх способів та причин усунення.

6) Вміти складати задачі за моделлю «схемою». Вміти переходити від графічної мови до словесної форми.

7) Існування розділу «Помічник» – куди можна подивитися, щоб перевірити, чи правильно вирішена задача.

8) Обґрунтована відмова від виконання завдання.

9) Вміти бачити різні варіанти при вирішенні задач та побудові гіпотез.

Без вчителя вхід у навчальну діяльність майже неможливий. На будь-які питання можна знайти відповіді в мережі інтернет, у книгах, у оточуючих, у оточуючих людей. Вчитель допомагає ввести дитину в навчальну діяльність, допомагає покращити здатність самостійно вирішувати задачі, роблячи її тим самим здатною до самозміни. Для допомоги дітям поставити та вирішити навчальну задачу, вчитель повинен осмислити, яке поняття повинні засвоїти та відкрити діти, а також розібратися в матеріалі, на якому ставиться навчальна задача; подумати, що необхідно зробити для того, щоб діти зрозуміли причини своїх труднощів та знайшли своє незнання. Вчитель не повинен ставати керівником спільного пошуку вирішення навчальних задач, а повинен стати його реальним учасником і не нав'язувати школярам правильний шлях вирішення.

1.4. Методики діагностики рівня самооцінки та пізнавального інтересу учнів молодшого шкільного віку

Як інструментарій для оцінки результатів рівня формування самооцінки у молодших школярів як умови підвищення інтересу до навчальних занять є

можливим використовувати певні методики. Мета даної перевірки полягає в тому, щоб з'ясувати, як учні вміють оцінювати свою діяльність на навчальних заняттях. Розглянемо приклади методик, що використовуються для цієї мети.

Методика дослідження самооцінки Дембо-Рубінштейн

Дана методика ґрунтується на безпосередньому оцінюванні школярами ряду особистих якостей, таких як здібності, здоров'я, авторитет у однолітків, характер, впевненість у собі, вміння багато робити своїми руками, зовнішність.

Випробуваням пропонується на вертикальних лініях, відзначити певний рівень розвитку у них домагань та вищеперелічених якостей, тобто рівень розвитку даних якостей, що їх задовольняє.

Обробляються дані за 7 шкалами. Кожна відповідь виражена в балах. Відповіді випробуваних отримують кількісну характеристику, оскільки розміри шкал мають 100 мм. За кожною з семи шкал визначається: висота самооцінки, тобто відстань у мм від нижньої шкали до знака «-».

Визначається середня величина показників самооцінки за всіма сімома шкалами. Середні величини показників порівнюються з показниками в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1

Характеристика рівнів самооцінки

Рівень самооцінки	
Низький	до 45
Середній	45-59
Високий	60-100

Методика «Вивчення рівня самооцінки» А.С. Будассі.

Ця методика спрямована на вивчення та оцінку уявлень про себе. «Я-концепція», яка є сумою «Я-реального» та «Я-ідеального». Піддослідним пропонується список слів, що позначають якості особистості, з яких їм

необхідно вибрати ті якості, які певною мірою характеризують еталонну особистість (ідеал). Позитивні та негативні якості.

Таблиця 1.2

Перелік якостей

Ідеал	Анти ідеал
Сміливість	Хвастощі
доброта	грубість
допитливість	лінь
працьовитість	боягузтво
ввічливість	зздрість
посидючість	брехливість
чесність	жадність
правдивість	забіякуватість
стійкість	жорсткість
активність	образливість

Критерії.

Якщо в графі «Ідеал» підкреслено 8-9 якостей, то коефіцієнт дорівнює 0,9 або 0,8. Це свідчить про завищену самооцінку. Якщо по «Антиідеалу» така картина, то це говорить про занижену самооцінку. Результат звіряємо з таблицею, наведеною нижче.

Таблиця 1.3

Характеристика рівнів самооцінки

Занижена самооцінка	< 0,4
Адекватна самооцінка	0.4 до 0.6
Завищена самооцінка	> 0,6

Обробка результатів: за першим стовпчиком «ідеал» підраховується коефіцієнт позитивної професійної самооцінки (K_{c+}), за другим - коефіцієнт

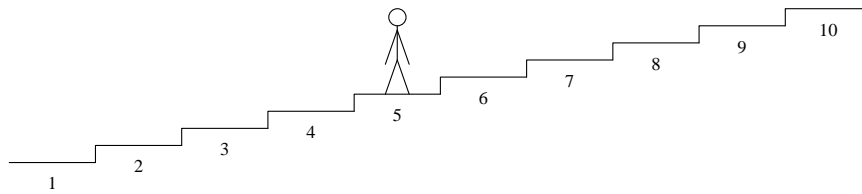
критичності (Кс-). Підрахунок в обох випадках проводиться однаково: кількість рис, притаманних випробуваному/кількість обраних рис.

Таким чином, чим ближче коефіцієнт до 1 (від 0.7 до 1), тим вища самооцінка, і навпаки. Про адекватну самооцінку свідчить коефіцієнт від 0.4 до 0.6.

Методика дослідження самооцінки «Драбинка».

Дана методика допомагає виявити систему уявлень дитини про те, як вона оцінює себе сама, як, на її думку, її оцінюють інші люди і як співвідносяться ці уявлення між собою.

Випробуванним пропонується намалювати невелику драбинку на папері з 10 сходинок і зобразити на одній зі сходинок чоловічка, ось таким чином:

На першій сходинці розміщуються найгірші діти, злі, заздрісні, на другій сходинці стоять дітки кращі, менш злі, на третій ще кращі, і так далі. І на найвищій стоятимуть дітки дуже добрі, життєрадісні. На якій сходинці ви б розмістили себе? Намалюй себе на обраній тобою сходинці, або якщо складно намалювати чоловічка, постав «галочку» або «хрестик».

Критерії.

- 1-4 сходинка – низький рівень самооцінки (знижена);
- 5-7 сходинка – середній рівень самооцінки (адекватна);
- 8-10 сходинка – високий рівень самооцінки (завищена).

Номер сходинки дорівнює кількості балів. При аналізі результатів підраховуємо бали.

- 8-10 балів – високий рівень,
- 5-7 балів – середній рівень,
- 1-4 бали – низький рівень.

Також до дослідження самооцінки у дітей належать такі методики, як методика визначення емоційної самооцінки А.В. Захарова та методика самооцінки «Дерево» Д. Лампен (модифікація – Л.П. Пономаренко). Обидві методики спрямовані на виявлення рівня самооцінки дитини. У рамках першої методики дослідження самооцінки дитина серед 8 кружечків повинна вибрати той, у якому, на її думку, вона перебуває. У другій методиці стимульний матеріал представлений у вигляді намальованого дерева з лісовими чоловічками, кожен з яких має своє положення, своє заняття, у кожного свій настрій, завдання дитини вибрати фігуру, з якою вона асоціює себе більше за інших.

Методики діагностики самооцінки особистості спрямовані на дослідження загальної та часткової самооцінки, на визначення рівня самооцінки, виявлення її адекватності, а також на визначення співвідношення «Я ідеального» та «Я реального».

Висновки до розділу 1

Самооцінка – оцінка особистістю самої себе, своїх можливостей, якостей та місця серед інших людей. Безсумнівно, самооцінка впливає на розвиток особистості людини та на ефективність її діяльності. Це суб'єктивне особистісне утворення нашої психіки. Самооцінка виконує захисну та регуляторну функції, впливає на розвиток та діяльність особистості, на поведінку, її взаємодію з оточуючими, а також вона безпосередньо пов'язана з рівнем домагань особистості.

Виділяються різні види самооцінки:

- самооцінка здібностей,
- особистісна самооцінка,
- загальна та часткова самооцінка,
- плаваюча та стабільна самооцінка,

- адекватна та неадекватна самооцінка,
- низька, середня самооцінка,
- висока, завищена та занижена та інші самооцінки.

Необхідною умовою гармонійних відносин людини як із самою собою, так і з іншими людьми, з якими вона спілкується, виступає самооцінка – найважливіший компонент цілісної самосвідомості. Самооцінка є справжнім регулятором діяльності учня. Звідси формування адекватної самооцінки впливає на ставлення до школи, а також сприяє становленню інтересів.

Умовою формування самооцінки молодшого школяра є:

- усвідомлення вчителем самооцінки молодшого школяра як однієї з цілей навчання та виховання;
- використання системного, особистісно-діяльнісного підходу до формування самооцінки;
- орієнтація процесу формування на модель, що екстраполює ідеал пізнавальної самооцінки;
- створення та застосування спеціальної педагогічної технології, адекватної теоретичній моделі процесу формування самооцінки;
- цілісність зазначених умов забезпечує їх достатність.

РОЗДІЛ 2

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ САМООЦІНКИ ЯК ЗАСОБУ ПІДВИЩЕННЯ ІНТЕРЕСУ ДО НАВЧАННЯ

2.1. Організація, етапи та методи проведення експериментального дослідження

Дана робота присвячена формуванню самооцінки у молодших школярів. Перед початком дослідження ми припустили, що якщо на уроках у початковій школі систематично створювати умови для участі школярів в оцінюванні власної діяльності, то інтерес до уроків буде підвищуватися, а це сприятиме якості навчання.

У практичній частині нам необхідно було вирішити наступні завдання:

- виявити рівень сформованості самооцінки в учнів;
- розробити систему завдань і вправ, що сприяють формуванню самооцінки та перевірити їх ефективність;
- показати вплив самооцінки на рівень підвищення інтересу у молодших школярів.

Мета експерименту: обґрунтувати та практично довести вплив рівня самооцінки на підвищення інтересу в учнів до навчальних занять.

Експериментальна робота проводилася в 3 етапи.

1) Констатуючий експеримент. На даному етапі були застосовані опитувальники, проведені спостереження за вмінням учнів здійснювати дії самооцінки на уроках у початковій школі, а також був проведений моніторинг рівня сформованості самооцінки в учнів на підставі методик.

2) Формуючий експеримент. На цьому етапі з учнями на уроках проводилася робота з формування самооцінки для того, щоб підвищити інтерес. Проводилася проміжна діагностика на виявлення рівня самооцінки.

3) Контрольний експеримент. У ході нього були застосовані методики діагностування сформованості самооцінки в учнів початкової школи.

Для проведення експерименту була взята експериментальна група учнів 3 «А» класу комунального закладу «Харківський ліцей № 53 Харківської міської ради» в кількості 23 осіб.

Опишемо проведену в ході експерименту роботу.

На констатуючому етапі в експериментальній групі визначався рівень сформованості самооцінки учнів. У ході експерименту були застосовані наступні засоби.

- перевірна робота;
- опитувальник для учнів;
- опитувальник для батьків;
- методика «Драбинка» (Т.Д. Марцинковська);
- методика «Ідеал» - «Антиідеал» (С.А. Будасі);
- методика дослідження самооцінки (Дембо-Рубінштейн).

На даному етапі учням була запропонована перевірна робота, яка мала на меті: виявити відповідність прогностичної оцінки учня реальній якості виконання роботи.

Перевірна робота складалася з семи текстових задач. Задачі підбиралися таким чином:

- задачі 1,2 - занижений рівень предметного характеру для даного періоду навчання учня (учень обрав «легкі» задачі);
- задачі 3,4, 5 - предметний рівень, що відповідає даному періоду навчання учня (адекватна оцінка своїх знань);
- задачі 6, 7 - складний предметний рівень для даного періоду навчання учня (учень переоцінив свої сили, взявся за складне завдання).

Перевірна робота

Задачі:

- 1) виявити рівень прогностичної оцінки учня;

2) виявити рівень безпосереднього виконання завдань предметного характеру;

3) виявити, наскільки відповідає прогностична оцінка учня реальній якості виконання роботи.

Інструкція: Із семи арифметичних задач вибери та розв'яжи 3 задачі, які відповідають твоїм реальним можливостям.

1) У Чебурашки було 8 зелених і 9 червоних кульок. З них 10 кульок він подарував Гені. Скільки кульок у нього залишилося?

2) До магазину привезли 9 коробок зі склянками по 4 штуки в кожній коробці. Ваз привезли в 6 разів менше. Скільки ваз привезли до магазину?

3) У перший день Олена прочитала 20 сторінок книги, у другий день - в 4 рази менше, ніж у перший, а в третій день - стільки, скільки за перші два дні разом. Скільки сторінок Олена прочитала за три дні?

4) У книжковій шафі кілька полиць. На кожній полиці стояло 32 книги. Коли з шафи взяли 50 книг, то в ній залишилося 110 книг. Скільки полиць у шафі?

5) З двох пунктів одночасно назустріч один одному виїхали два велосипедисти. Швидкість одного з них 15 км/год, а швидкість іншого 13 км/год. Через скільки годин велосипедисти зустрінуться, якщо відстань між пунктами 84 км?

6) В одному кошику лежало 24 кг яблук, а в іншому лежали груші. Коли в кошик з грушами поклали 3 кг груш, їх стало на 10 кг більше, ніж яблук. Скільки кілограмів груш було в кошику?

7) Два велосипедисти одночасно виїхали назустріч один одному: перший з пункту А зі швидкістю 20 км/год, другий з пункту В зі швидкістю 15 км/год. Хто з велосипедистів буде ближче до пункту А в момент їх зустрічі?

Критерії:

1) Занижена самооцінка - якщо учень обирає та розв'язує задачі під номерами: 1, 2, 3 або 1, 2, 4.

2) Адекватна самооцінка - якщо учень обирає та розв'язує задачі під номерами: 3, 4, 5.

3) Завищена самооцінка - якщо учень обирає та намагається розв'язати задачі під номерами: 5, 6, 7 або 4, 6, 7, або 3, 6, 7.

Результати перевірконої роботи відображені на рис.2.1.

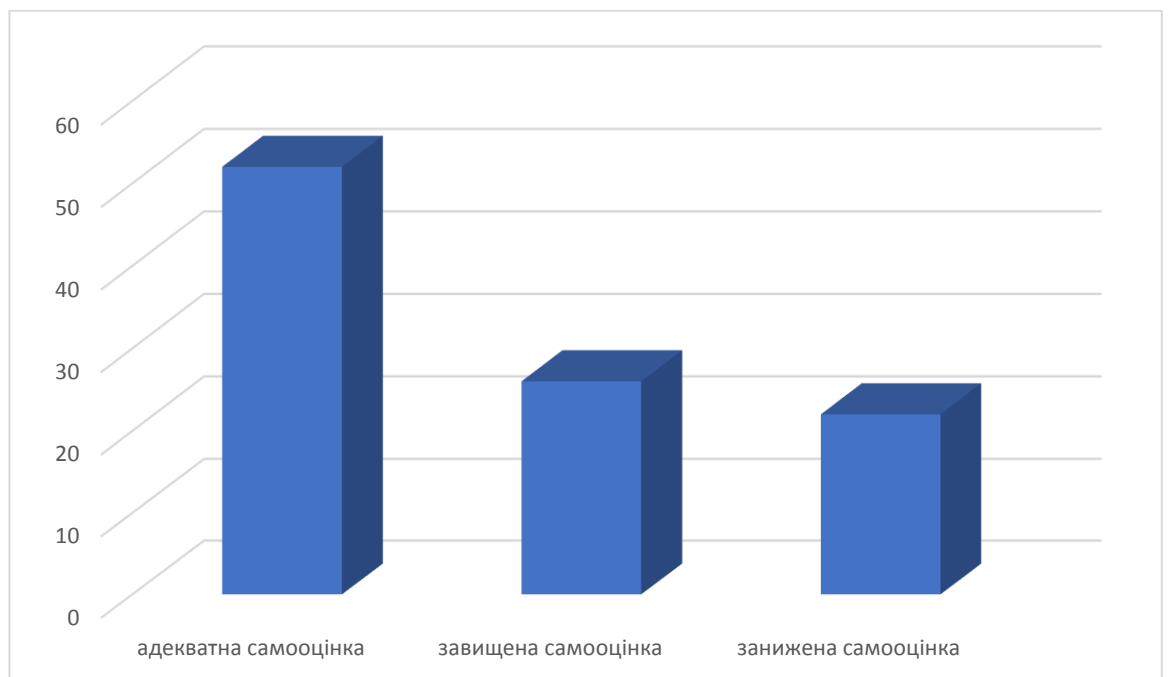

Рис. 2.1 – Результати перевірконої роботи на виявлення прогностичної оцінки учня (у % до кількості опитаних), n=23 особи

Отримані результати показали, що адекватна самооцінка за результатами перевірконої роботи виявлена у 12 випробовуваних, що склало 56%; із завищеною самооцінкою 6 випробовуваних, що склало 26% і із заниженою самооцінкою 5 випробовуваних, що склало 22%.

Опитувальник 1 (для учнів). На виявлення ставлення до навчання.

Інструкція: На бланку 5 питань, виділи галочкою або знаком "+" одну із запропонованих відповідей.

1) Як ти вчишся.

- Я вчуся на «добре» і «відмінно»;
- Я вчуся на «задовільно» і «добре»;
- Я вчуся на «задовільно» і «погано».

2) Чи задоволені твоїм навчанням однокласники?

- Дуже задоволені;
- Не зовсім задоволені;
- Зовсім не задоволені.

3) Чи задоволені твоїм навчанням вчителі?

- Дуже задоволені;
- Не зовсім задоволені;
- Зовсім не задоволені.

4) Чи задоволені твоїм навчанням батьки?

- Дуже задоволені;
- Не зовсім задоволені;
- Зовсім не задоволені.

5) Чи є у тебе труднощі в навчанні?

- Труднощі є, але я їх долаю;
- Труднощів немає, мені все дається легко;
- Труднощі є, але мене вони не турбують.

Інтерпретація:

- 4-5 правильно обраних варіантів відповіді, що відповідають дійсності, є адекватною самооцінкою. (Я вчуся добре і відмінно, батьки задоволені; вчитель задоволений; однокласники задоволені; труднощі є, але я їх долаю.)

- 3 правильно обраних варіанти відповіді, що відповідають дійсності, і дві відповіді – негативні є заниженою самооцінкою (Я вчуся на задовільно і

добре; навчанням однокласники задоволені; вчителі не зовсім задоволені; батьки задоволені; труднощі є, але вони мене не турбують)

- 2 правильно обраних варіанти відповіді, що відповідають дійсності, і три відповіді, що показують завищений рівень здібностей, є завищеною самооцінкою. (я вчуся на «задовільно» і «погано»; однокласники задоволені; вчителі не дуже задоволені; батьки не зовсім задоволені, труднощів немає, мені все дається легко).

Отримані результати наведені на (рис. 2.2).

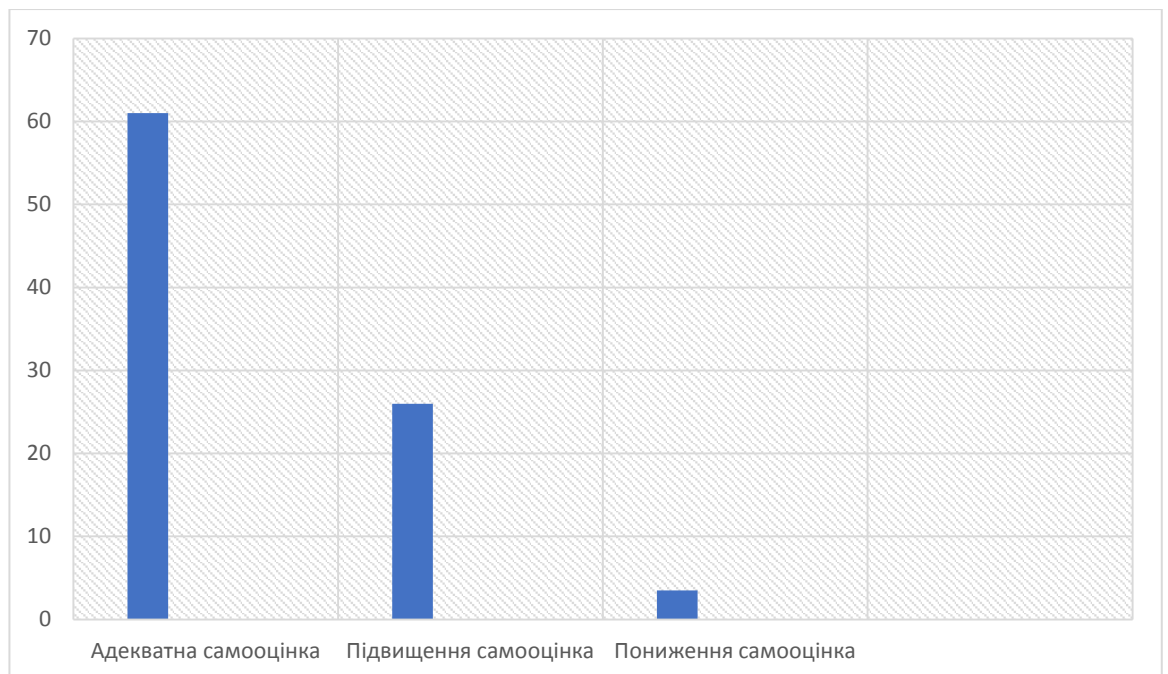

Рис. 2.2. Результати обстеження учнів на виявлення сформованості самооцінки з використанням опитувальника 1 (у % до числа опитаних), n=23 осіб

Отримані результати показали, що адекватна самооцінка за результатами опитувальника виявлена у 14 випробовуваних, що склало 61%, із завищеною самооцінкою 6 випробовуваних, що склало 26% і із заниженою самооцінкою 3 випробовуваних, що склало 13%.

Велике значення у формуванні самооцінки має участь батьків. Виходячи з цього, їм був запропонований опитувальник наступного змісту:

Опитувальник 2 (для батьків). На виявлення ставлення батьків до навчання дитини.

Інструкція: На бланку 5 запитань, виділіть галочкою або знаком «+» одне із запропонованих тверджень.

1) Як на вашу думку навчається ваша дитина.

- Дитина навчається на «добре» і «відмінно»;
- Дитина навчається на «задовільно» і «добре»;
- Дитина навчається на «задовільно» і «погано».

2) Як ви думаєте, чи задоволені однокласники навчанням вашої дитини?

- Дуже задоволені
- Не зовсім задоволені
- Зовсім не задоволені.

3) Як ви думаєте, чи задоволений вчитель навчанням вашої дитини?

- Дуже задоволені
- Не зовсім задоволені
- Зовсім не задоволені.

4) Чи задоволені ви навчанням вашої дитини?

- Дуже задоволені
- Не зовсім задоволені
- Зовсім не задоволені.

5) Як ви вважаєте, чи є у вашої дитини труднощі в навчанні?

- Труднощі є, але вона їх долає
- Труднощів немає, дитині все дається легко
- Труднощі є, але вони не турбують мою дитину.

Інтерпретація:

- 4-5 правильно обраних варіантів відповіді, що відповідають дійсності, є адекватною самооцінкою. (Дитина навчається добре і відмінно, батьки задоволені; вчитель задоволений; однокласники задоволені; труднощі є, але я їх долаю.)

- 3 правильно обраних варіанти відповіді, що відповідають дійсності, і дві відповіді негативні є заниженою самооцінкою (Дитина навчається на «задовільно» і «добре»; навчанням однокласники задоволені; вчителі не зовсім задоволені; батьки задоволені; труднощі є, але вони мене не турбують)

- 2 правильно обраних варіанти відповіді, що відповідають дійсності, і три відповіді, що показують завищений рівень здібностей, є завищеною самооцінкою. (Дитина навчається на «задовільно» і «погано»; однокласники задоволені; вчителі не дуже задоволені; батьки не зовсім задоволені, труднощів немає, мені все дається легко).

Результативність таблиці наведена на (рис. 2.3).

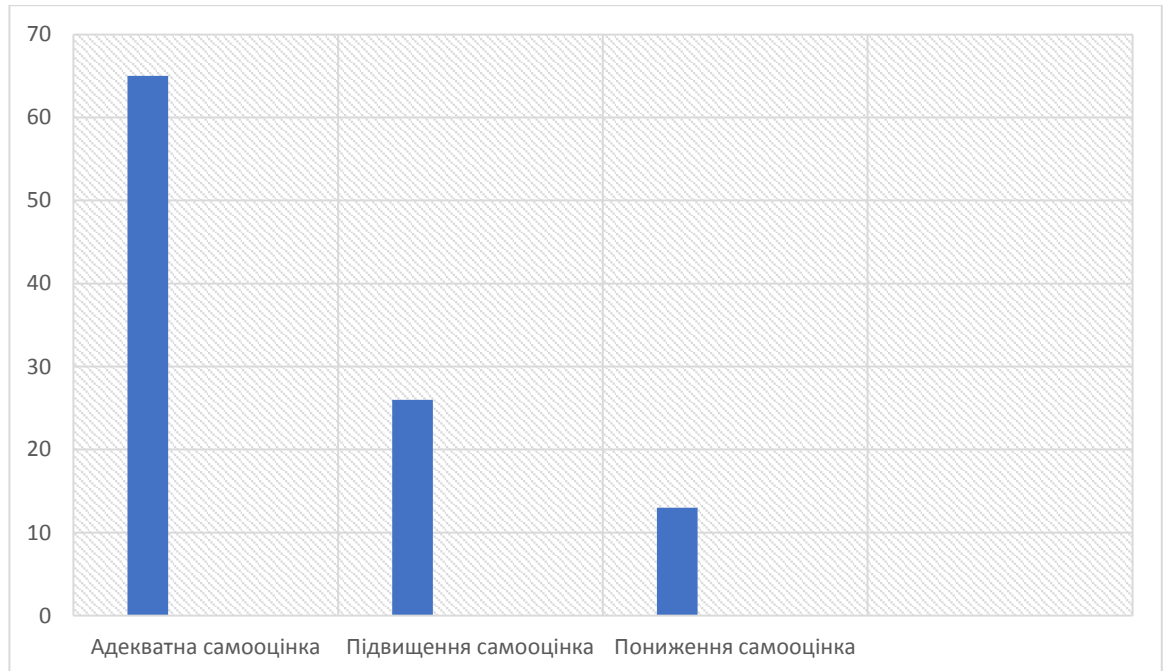

Рис. 2.3 - Результати обстеження щодо виявлення ставлення батьків до навчання дитини з використанням опитувальника 2 (у % до числа опитаних), n=23 особи

Таким чином, адекватна оцінка за результатами опитувальника 2 виявлена у 15 піддослідних, що склало 65%, із завищеною оцінкою 5 піддослідних, що склало 22% і із заниженою оцінкою 3 піддослідних, що склало 13%.

За результатами Опитувальника 1 та Опитувальника 2 можемо сказати, що думка батьків та самооцінка учнів не дуже різняться, розбіжність спостерігаємо лише з одним учнем, що підтверджує реальні результати рівня самооцінки учнів на початковому етапі.

У ході констатуючого експерименту були застосовані також описані раніше (у першому розділі дослідження) методики:

Методика вивчення рівня самооцінки (А.С. Будасі)

Методика дослідження самооцінки особистості за Будасі виявляє рівень та адекватність самооцінки, рівень відношення реального та ідеального "Я".

Отримані результати наведена на (рис. 2.4).

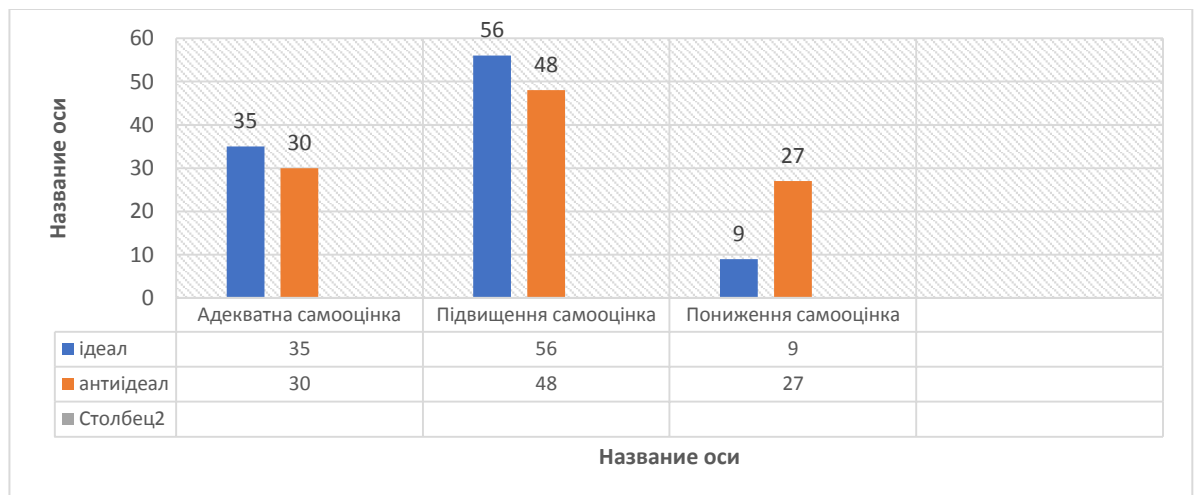

Рис.2.4 - Результати обстеження учнів за методикою вивчення рівня самооцінки (А.С.Будасі) (у % до числа опитаних), n=23 особи

Таким чином, адекватна самооцінка за «Ідеалом» виявлена у 13 піддослідних, що склало 56%, із завищеною самооцінкою 8 піддослідних, що

склало 35% і із заниженою самооцінкою 2 піддослідних, що склало 9%. А за «Антиідеалом» адекватна самооцінка виявлена у 11 піддослідних, що склало 48%, із завищеною самооцінкою 7 піддослідних, що склало 30% і із заниженою самооцінкою 5 піддослідних, що склало 22%.

Методика «Драбинка» (Т.Д. Марцинковська)

(на визначення особливостей самооцінки)

Методика дослідження самооцінки «Драбинка» допомагає дитині виявити уявлення про те, як вона себе оцінює, і як, на її думку, оцінюють її люди, і в той же час як ці уявлення співвідносяться між собою.

Отримані результати наведена на (рис. 2.5).

За підсумками даної методики можна зробити висновок, що у 5 осіб завищена самооцінка, що становить 22%, у 16 осіб - середня (69%), 2 особи з низькою самооцінкою (9%)

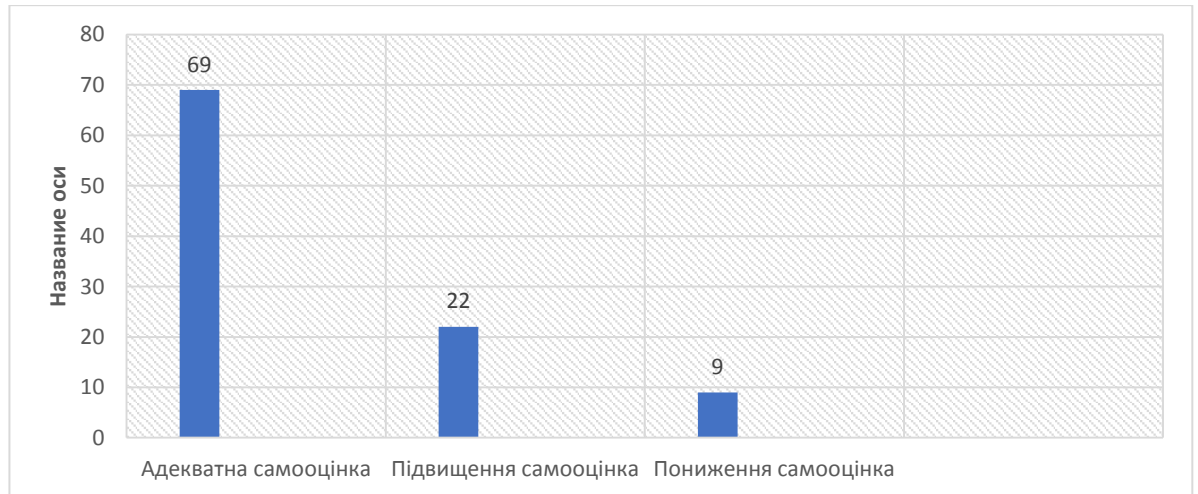

Рис. 2.5. Результати обстеження учнів за методикою "Драбинка" на визначення особливості самооцінки (Т.Д. Марцинковська) (у % до кількості опитаних), n=23 особи

Методика дослідження самооцінки Дембо-Рубінштейн (на оцінюванні школярами ряду особистих якостей).

Дослідження самооцінки за методикою Дембо-Рубінштейн, за допомогою якої можна зробити висновок про 3 основні параметри самооцінки: стійкість, висоту та реалістичність;

Отримані результати наведена на (рис. 2.6).

За підсумками даної методики можна зробити висновок, що у 9 осіб завищена самооцінка, що становить 39%, у 13 осіб - середня (56%), 1 особа з низькою самооцінкою (5%).

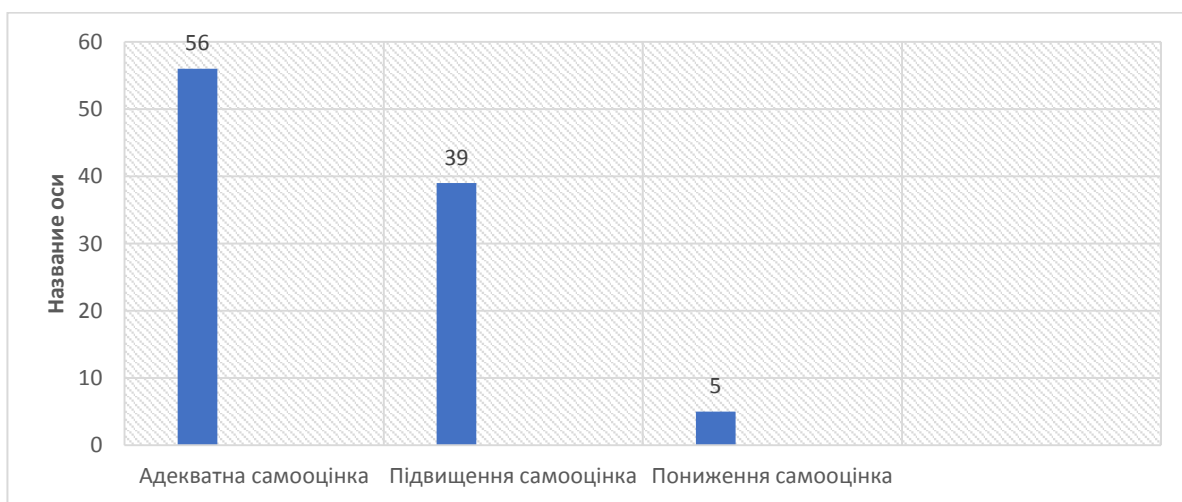

Рис. 2.6. Результати обстеження учнів за методикою Дембо-Рубінштейн щодо оцінювання школярами ряду особистих якостей (у % до кількості опитаних), n=23 особи

Таким чином, проаналізувавши перший етап дослідження, ми бачимо, що існує необхідність у підвищенні рівня самооцінки учнів. У класі не всі учні мають адекватну самооцінку, що сприяло б успішному навчанню протягом шкільного періоду.

2.2. Модель формування самооцінки як засобу підвищення навчального інтересу молодших школярів

Проведена діагностика допомогла нам вийти на формувальний етап. На формувальному етапі проводилася серія уроків у початковій школі, де були введені прийоми формування самооцінки протягом навчальних занять. На цьому етапі створювалися умови для прояву самооцінки учнів. Було визначено три етапи:

- На перших восьми уроках були створені такі умови, коли самооцінка проявлялася на деяких етапах навчального заняття.
- На наступних восьми уроках були створені такі умови, коли самооцінка проявлялася по закінченню уроку.
- На наступних восьми уроках були створені такі умови, коли самооцінка проявлялася при виконанні кожного завдання.

При визначенні реального результату кожного етапу навчального заняття, дітям пропонувалася діагностична карта, відповідаючи на питання якої учні висловлювали рівень свого інтересу до уроку та давали самооцінку рівню засвоєння предметного матеріалу.

Діагностична карта

1) Інструкція: Визнач своє ставлення до уроку (цікавий чи нецікавий) та познач у квадратику знаком той пункт, який ти вважаєш, що відповідає твоїй думці.

- урок сьогодні мені був цікавий
- урок сьогодні мені не був цікавий
- був менш цікавий, ніж попередній
- був більш цікавий, ніж попередній

2) Інструкція: Прочитай початок кожного речення та допиши, позначаючи рівень засвоєння тобою матеріалу уроку.

- Сьогодні на уроці я дізнався
(що?) _____
- Сьогодні на уроці я вчився (чому?) _____
- Сьогодні на уроці я навчився робити краще (Що?) _____
- Сьогодні на уроці я міг(ла) зробити краще (що?) _____
- Найнесподіванішим для мене стало (що?) _____
- Сьогодні на уроці мені залишилося не зрозумілим
(Що?) _____

Наведемо приклад навчального заняття проведеного на першому етапі формувального експерименту.

Урок математики

Тема уроку: Одиниці довжини: міліметр.

Мета уроку: формувати уявлення про міліметр як одиницю вимірювання довжини.

Завдання уроку:

- познайомити учнів з міліметром;
- систематизувати знання дітей про одиниці вимірювання довжини.
- створювати ситуацію, коли учням необхідно оцінити результат своєї навчальної діяльності.

Хід уроку

1) Перевірка домашнього завдання.

Завдання: Записати одиниці довжини, з якими ви знайомі, в порядку збільшення. (Діти повинні записати: см, дм, м)

2) Актуалізація знань учнів.

- Самостійна робота учнів.

Завдання: З'єднати стрілкою рівні одиниці довжини, обвести кружечком зайве число:

м 395см 95см 800см 2м 905 см 3м9дм5см 905мм 9см 5мм 950мм 95мм

- Перевірка самостійної роботи.

- Які одиниці довжини з'єднати не склало труднощів? Чому? З якими числами виникли проблеми? Чому?

3) Створення проблемної ситуації.

- Яке іменоване число виявилось зайвим? Чому?

Як ви думаєте, чи можемо ми зараз вирішити цю проблему? (Так, можемо) Що для цього треба робити? (Йде складання плану ознайомлення з новим матеріалом)

4) Робота над новим матеріалом.

- Робота в парах.

(Дітям даються кольорові смужки довжиною більше метра, дециметра, сантиметра, менше сантиметра; лінійки, поділки на яких 1 см, 1 дм, 1 м без поділок на міліметри)

Завдання: Виміряти довжину смужок.

Робиться висновок: Вимірювати дрібні смужки відомими нам одиницями довжини – незручно, потрібна інша одиниця вимірювання довжини.

Вчитель:

Ви маєте рацію. Нам потрібна інша, найменша одиниця довжини на лінійці – міліметр. Скорочено записується – 1 мм. Це слово прийшло з французької мови і означає: тисячна частка метра.

- Робота в групі.

а) Завдання: Заповнити пропуски

см = мм

дм = мм

м = мм

Вчитель. Перш ніж ми почнемо заповнювати пропуски в таблиці, нехай кожен оцінить свої можливості. Подивіться уважно на завдання. Опустіть голову на руки, заплющте очі і проговоріть про себе те, що кожен знає про ці одиниці довжини.

б) Перевірка результатів групової роботи.

Відповісти на питання:

Скільки мм вміститься в одному дециметрі?

На скільки рівних частин потрібно розділити на лінійці довжину в один сантиметр? (дивимося на лінійку).

в) Закріплення нового матеріалу.

• (Дітям пропонується відгадати загадку).

- З квітки тюльпана вийшла,

Зимувала в нірці миші,

Ластівка її врятувала,

В країну ельфів віднесла. (Дюймовочка)

Вчитель: Хто скаже, чому дорівнює зріст Дюймовочки?

Дюйм – це голландське слово, ширина великого пальця дорослої людини. $1 \text{ дюйм} = 25 \text{ мм}$.

• Самостійна робота.

Завдання: Накреслити в зошиті відрізок, що дорівнює зросту Дюймовочки. Записати результат і пояснити, чому можливо це зробити.

Завдання: Використовуючи складену на уроці таблицю мір довжини, заповніть пропуски:

- дециметр – це (яка?) частина метра, тому, що $1 \text{ м} = \dots \text{ мм}$;

сантиметр – це (яка?)..... частина метра, тому, що $1 \text{ м} = \dots \text{ см}$

міліметр – це (яка?) частина метра, тому, що $1 \text{ м} = \dots \text{ мм}$.

• Перевірка самостійної роботи.

• Самостійна робота.

а) Розв'язання задачі.

Завдання: Відповісти на питання задачі і довести, записавши розв'язання.

"Чи може сума довжин сторін трикутника дорівнювати 92 мм, якщо одна його сторона дорівнює 15 мм, а інша – на 12 мм більше?"

б) Перевірка розв'язання задачі.

б) Підсумок уроку.

Завдання: Накреслити квадрат зі стороною 17 мм. Знайти, чому дорівнює сума довжин його сторін.

Перевірка: Серед даних чисел знайдіть число, яке є результатом розв'язання даної задачі: 60, 64, 72, 80, 74, 90, 98, 82, 68, 86, 70, 84, 94, 78.

Покажіть картку.

Аналізуючи результати діагностичної карти, яку учні заповнювали наприкінці кожного навчального заняття, нами було зроблено висновок про те, що спостерігаються суттєві зміни в самооцінці учнів. У багатьох з них вона стає більш адекватною.

Разом зі зміною самооцінки учнів власної діяльності змінюється їхнє ставлення до навчальних занять. Результат аналізу діагностичної карти учнів даного висновку відображено на (рис. 2.7).

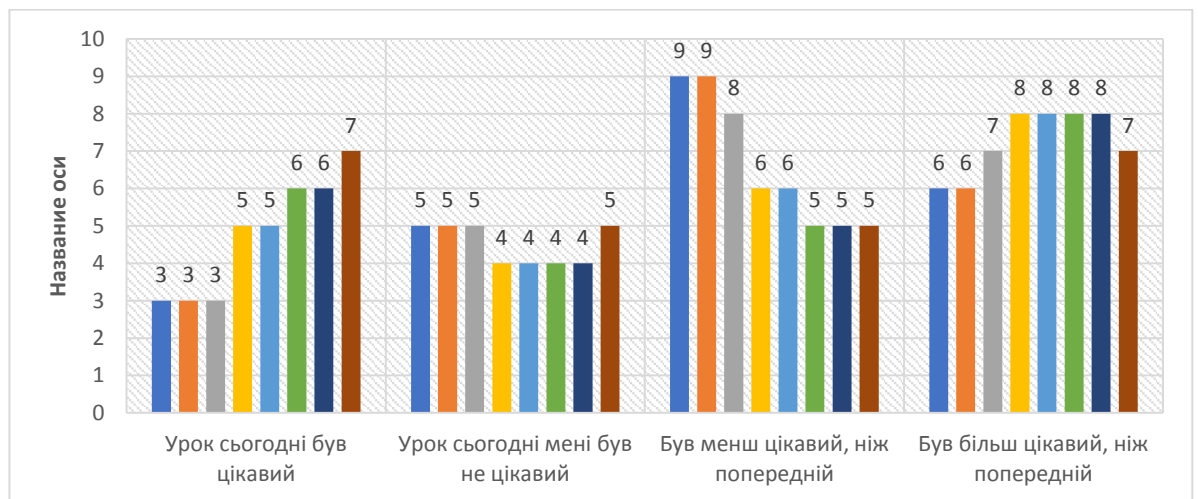

Рис. 2.7 - Результати обстеження учнів за підсумками уроку на прояв інтересу до навчальних занять (за самостійно розробленою діагностичною картою) (n=23)

Результати рівня самооцінки відображені (рис.2.7).

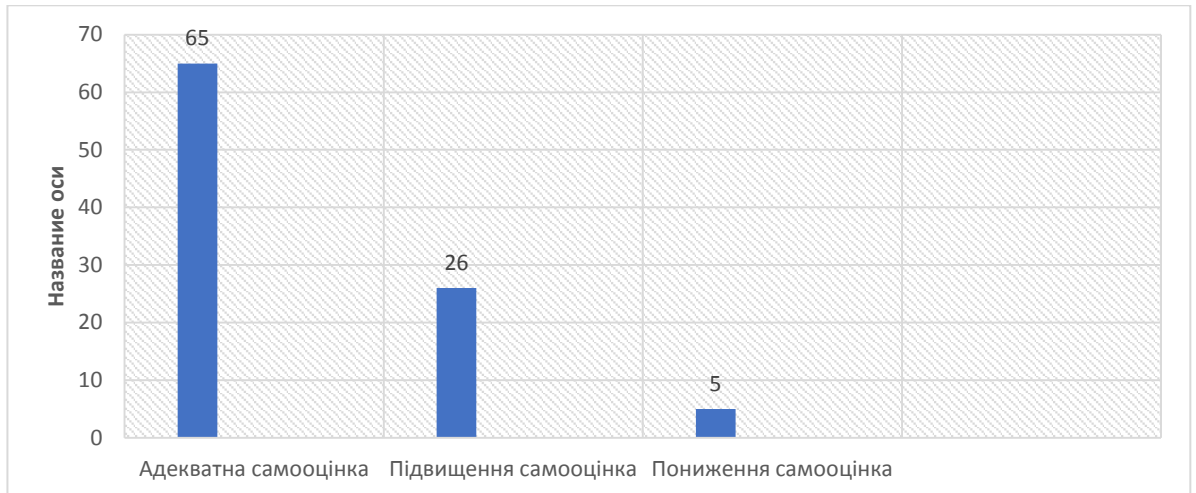

Рис. 2.8 - Результати обстеження учнів за підсумками навчального заняття на виявлення рівня самооцінки (за самостійно розробленою діагностичною картою) (n=23)

2.3. Реалізація формувального експерименту у процесі навчальної діяльності

На другому етапі формуючого експерименту було проведено наступні 8 уроків, де введення самооцінки здійснювалося наприкінці навчального заняття. Наведемо приклад навчального заняття:

Урок математики

Тема уроку: Формула площі прямокутника.

Мета: Створити ситуацію для ознайомлення учнів з мірою вимірювання площі та формулою, за якою її можна знайти.

Завдання:

Узагальнити знання учнів про те, що міра площі - квадрат.

Ознайомити учнів з формулою знаходження площі прямокутника.

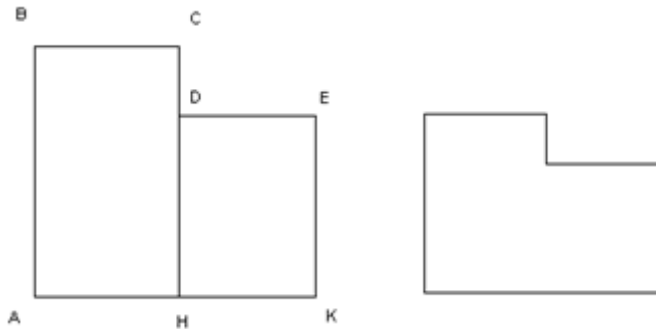
Формувати вміння учнів розв'язувати задачі на знаходження висоти або основи прямокутника за відомою площею та однією зі сторін.

Хід уроку

1) Актуалізація знань учнів.

«Учні третього класу Ваня та Сергійко вирішили порівняти площі своїх дачних ділянок і зробили їхні плани. Сергійко сказав, що визначити, чия ділянка більша за площею, складно». Чи так це? Як можна довести, що площа Ваніної ділянки більша, ніж Сергійкової? (Виміряти площі фігур).

Ділянка Вані: Ділянка Сергійка:

Завдання:

Визначити, чим схожі та чим відрізняються ці фігури? (Схожі – за формою; відрізняються – за площею)

Що можна сказати про першу фігуру? (Ця фігура складена з двох прилеглих прямокутників).

Що ви знаєте про прямокутник? (У прямокутника сторони попарно рівні та паралельні). У даного прямокутника позначте основу та висоту.

Як можна виміряти площу даних фігур? (Треба взяти палетку – пристосування для вимірювання площі фігур різної конфігурації).

Самостійна робота.

Дидактичне завдання: спрямувати увагу дітей на те, що при порівнянні вимірюваних площ, мірки повинні бути однакові.

Завдання 1: Виміряти площу даних фігур, використовуючи палетку, та порівняти їх площі.

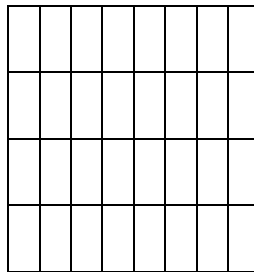
Завдання 2: Виміряти площу фігури ABCD? (Діти вимірюють, записують і роблять висновок про те, що результати у всіх вийшли однакові.)

а) Перевірка самостійної роботи.

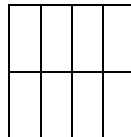
б) Робота в парах:

"Гноми: Руді, Матті та Дітріх, вибравши кожен свою мірку, виміряли площу прямокутника ABCD і були дуже здивовані отриманими результатами:

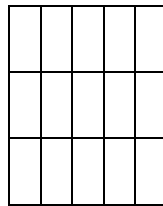
Руді – 32 квадратні одиниці

Матті — 8 квадратних одиниць

Дітріх -15 квадратних одиниць

Завдання: Відповісти на запропоновані питання та обговорити відповіді:

Чому у гномів результати вийшли різні, адже прямокутник один і той же? (Рахували в різних системах числення, отже, мірки були різні)".

Який висновок зробили гноми?

Якою одиницею вимірювання повинні були скористатися гноми?

За яким планом вони шукали мірку для вимірювання площі прямокутника? (Відновити процес виготовлення палетки).

Обговорення результатів роботи, виконаної в парах.

(Висновок гномів)

- «Треба домовитися, якою міркою будемо вимірювати площу.
- Одиниця вимірювання площі єдина - квадрат.
- Треба взяти рівну кількість рівних мірок (квадратів).
- Знаємо два способи вимірювання площі різних фігур:
 - використовуємо палетку;
 - підраховуємо кількість квадратних одиниць».

Інструкція для вчителя:

(Якщо жодна група не змогла вийти на результат, то вчитель пропонує такий варіант подальшої роботи). (Дивіться нижче)

Вчитель: Подивіться уважно на прямокутники. Що вони вам нагадують за формою? (Палетку).

Організовується робота в парах.

Завдання: відновити процес виготовлення палетки: 1)....; 2)....; і т.д.

Вчитель запитує:

Яку одиницю ви обрали, щоб виміряти площу будь-якої фігури? (Діти роблять висновок: одиниця вимірювання площі - квадрат.)

Вчитель:

Але ж ви самі сказали, що для вимірювання площі прямокутників гноми брали квадратні одиниці. Чому ж у них вийшли різні результати? (Діти роблять висновок: треба взяти рівну кількість рівних мірок.)

Створення проблемної ситуації.

Вчитель:

Використовувати даний спосіб вимірювання площі у вас виходить легко, я думаю, що з наступним завданням ви впораєтесь успішно.

Завдання: Виміряти площу класної дошки (футбольного поля). Чи можемо ми користуватися палеткою для цієї мети?

(Діти кажуть, що використовувати палетку для вимірювання площі класної дошки (футбольного поля) можна, але тоді і розміри палетки будуть інші, і рахувати квадратики дуже довго.)

(Діти припускають, що, напевно, є інші способи знаходження площі фігур прямокутної форми.)

- Повідомлення мети уроку.
Будемо шукати інший спосіб знаходження площі прямокутників.
- Робота над новим матеріалом.

Вчитель: Давайте ще раз уточнимо, який спосіб знаходження площі прямокутних фігур нам треба знайти. (Такий, щоб щоразу не перераховувати квадратики.)

Вчитель: Отже, площу класної дошки ми виміряти ніяк не можемо? Немає такого способу чи ми не знаємо його?

Самостійна робота.

Завдання: Розподілити за групами:

кв. см, 13 м, 5 мм, 18 км, 12 мм, 18 кв. м, 3 м, 9 км.

Дидактичне завдання: Актуалізувати знання дітей про квадратні одиниці вимірювання площі та одиниці вимірювання довжини.

- Перевірка самостійної роботи.
Пояснити, за якими ознаками формували групи.

Інструкція для вчителя. (У дітей можуть бути різні варіанти розподілу:
а) на дві групи: квадратні одиниці вимірювання площі та лінійні (одиниці вимірювання довжини); б) на чотири групи: міліметри, метри, кілометри та квадратні одиниці; в) на п'ять груп:..... Розглядати потрібно всі варіанти, вибрати який варіант підходить і довести.)

- Робота в групах:

Завдання 2. Гноми теж включилися в пошук раціонального способу знаходження площі прямокутних фігур. Дітріх подивився на класну дошку, на

зображений на дошці прямокутник і закричав: «Я здогадався, який ще є спосіб знаходження площі прямокутника!». А ви здогадалися?

Вчитель: Ви теж подивіться на дошку, і в групах спробуйте знайти спосіб знаходження площі прямокутних фігур.

- Обговорення варіантів, якщо вони є; виділення та обговорення варіанта:

Треба взяти лінійку, виміряти основу та висоту і перемножити, тобто площу прямокутника можна знаходити за формулою: $a * b$

Вчитель: Чи можемо ми знайти площу за цією ж формулою ще у якихось геометричних фігур? (У квадрата).

1) Розв'язати задачу:

«На футбольному полі прямокутної форми зі сторонами 110 м і 75 м скошили траву. З якої площі скошена трава?». Розв'язання задачі записати виразом.

2) Перевірка розв'язання задачі.

а) Серед даних чисел є число, яке є відповіддю. Якщо ви правильно розв'язали задачу, то знайдете і число: 8705, 8507, 8570, 8750, 8075, 8057.

б) Доведіть, що вирази записані вірно:

$$\begin{aligned} x \cdot 75 &= (100 + 10) \cdot 75 = (100 \cdot 75) + (10 \cdot 75) = 7500 + 750 = 8250 \\ &= 110 \cdot (70 + 5) = (110 \cdot 70) + (110 \cdot 5) = 7700 + 550 = 8250 \end{aligned}$$

б) Розв'язуючи задачу: «У двокімнатній квартирі ширина кожної кімнати 4 м, а їх довжина 7 м і 5 м. Скільки квадратних метрів килимового покриття знадобиться, щоб повністю застелити підлогу в кімнатах?», Руді та Аристарх записали різні вирази, але результати отримали однакові. Чому?

Руді: $(7+5) \cdot 4 = 12 \cdot 4 = 48(\text{кв. м})$

Аристарх: $(7 \cdot 4 + 5 \cdot 4) = 28 + 20 = 48(\text{кв. м})$

3) Підсумок уроку.

Які схеми виконали Руді та Аристарх, доводячи правильність свого рішення. Інформація для вчителя: схеми, які повинні виконати учні.

4) Завдання додому. Скласти задачу на знаходження площі квадрата, намалювати схему та записати розв'язання. Після кожного наступного уроку, був проведений діагностичний аналіз ставлення учнів до навчального заняття. Результат відображено на рис. 2.9.

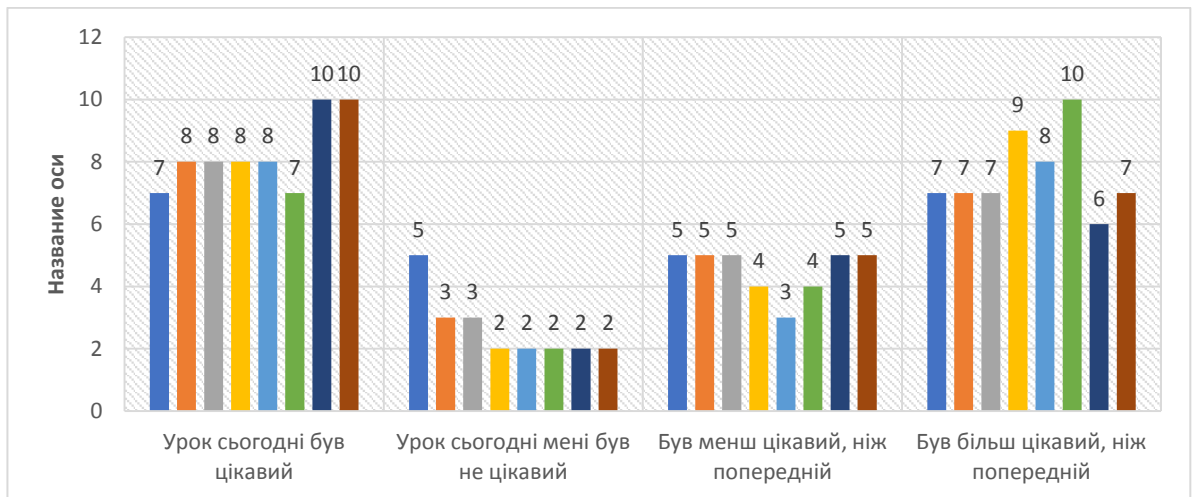

Рис. 2.9 - Результати обстеження учнів за підсумками уроку на прояв інтересу до навчальних занять (за самостійно розробленою діагностичною картою) (n=23)

На третьому етапі формуючого експерименту було проведено наступні 8 уроків, на введення самооцінки при виконанні кожного завдання протягом усього уроку. Наведемо приклад уроку:

Урок математики

Тема уроку: Тризначні числа.

Мета уроку: Створити умови для формування в учнів самооцінки

Завдання:

1) удосконалювати вміння читати та записувати тризначні числа, називати їх розрядний склад;

2) розвивати вміння оцінювати рівень свого знання та визначати межі свого незнання.

Хід уроку.

Перевірка домашнього завдання.

Вчитель: Хто думає, що з домашнім завданням впорався на «відмінно», на світлофорі - зелене світло, на «добре» - жовте, на «задовільно» - червоне.

Завдання:

Зменшити число 679 на 1, на 2, записуючи поруч отримані числа. Що ви помітили?

Які ще числа можна відняти від числа 679, щоб змінилася лише цифра, що позначає одиниці? Запишіть числа, які виходять.

Збільшити число 527 на один десяток, на два десятки, записуючи поруч отримані числа. Що ви помітили?

Які ще числа можна додати до числа 527, щоб змінилася лише цифра, що позначає десятки? Запишіть числа, які виходять.

Вчитель: Прочитайте отримані числа. Якщо серед чисел першого рядка є число, яке називає відповідь домашнього завдання 1 варіанта, то він може записати своє прізвище поруч з відміткою «відмінно». Якщо серед чисел другого рядка є число, яке називає відповідь домашнього завдання другого варіанта, то...

Чи всі отримали «відмінно», «добре»? (Констатуємо той факт, що ще не всі учні засвоїли матеріал на достатньому рівні)

Повідомлення теми уроку.

Вчитель: Сьогодні ми продовжимо роботу з тризначними числами.

Які дії з тризначними числами ми будемо виконувати, спробуємо визначити ось за цими схемами:

$$xxx = x00 + x0 + x$$

$$xxx = x00 + x0 + 0$$

Робота над матеріалом уроку.

Вчитель: Перш ніж приступити до роботи, давайте з'ясуємо ось що. Хлопці, які отримали за виконання д/з «відмінно», як ви думаєте, що для цього потрібно було знати і вміти (записують на дошці). А ті хлопці, які отримали «добре» та «задов.», як ви думаєте, з чим вам треба ще попрацювати (виділяють область свого незнання)?

Самостійна робота учнів.

Завдання: Вставити числа в «віконця» та записати вірні рівності (варіант вибрати самостійно - прогностична самооцінка):

варіант. 2 варіант.

$$= \text{----} + \text{----} + \text{----} \quad 398 = 300 + \text{----} + \text{----}$$

$$= \text{----} + \text{----} + \text{----} \quad 427 = \text{----} + 20 + \text{----}$$

$$= \text{----} + \text{----} + \text{----} \quad 703 = 700 + \text{----} + \text{----}$$

Перевірка самостійної роботи.

Вчитель: Хто вибрав 1 варіант, 2 варіант (вчитель спостерігає та відзначає)?

Перевірте результати:

варіант. 2 варіант.

$$712 = 700 + 10 + 2 \quad 398 = 300 + 90 + 8$$

$$= 200 + 60 + 7 \quad 427 = 400 + 20 + 7$$

$$= 200 + 5 \quad 703 = 700 + 3$$

Вчитель:

а)- Хто вибрав 1 варіант і впорався, поставте знак «+»;

Хто вибрав 2 варіант і впорався, поставте знак «+»;

Хто вибрав 1 варіант, але допустив помилку, поставте знак питання;

Хто вибрав 2 варіант, але допустив помилку, поставте знак питання.

б) Що потрібно вміти робити, щоб впоратися з цим завданням (виділяють межі свого незнання)?

Фізкультхвилинка.

1) Вчитель: Я вам приготувала наступне завдання: «Дані числа - 516, 912 і записаний їх склад». Підніміть руку, хто може швидко впоратися з цим завданням.

Завдання: Визначити, під яким номером записаний розрядний склад цих чисел.

: 912:

1. 51 сотня + 6 одиниць; . 1. 9 сотень + 1 одиниця + 2 одиниці;
2. 51 десяток + 6 одиниць; 2. 91 сотня + 6 одиниць;
3. 50 десятків + 1 десяток; 3. 91 десяток + 2 одиниці;
4. 500 + 10 + 6; 4. 900 + 0 + 12;
5. 500 + 16 + 0; 5. 900 + 10 + 2;
6. 501 + 6 + 0. 6. 900 + 2 + 10.

Вчитель: Хто знайшов номер правильно, поставте собі «плюс».

2) Самостійна робота учнів.

Завдання: Пункт 1: визначити «зайве» число в кожному ряду.

Пункт 2: назвати ознаку, за якою це число буде зайвим.

Пункт 3: записати кожне «зайве» число у вигляді суми розрядних доданків.

45	36	43	54	53	35	34
03	05	07	02	44	09	08
23	34	45	46	56	67	78

3) Перевірка самостійної роботи.

Вчитель: Хто вважає, що правильно впорався з усіма пунктами, поставте собі «+». Хто думає, що припустився помилки, поставте собі *. Хто думає, що зовсім не впорався із завданням, поставте «-».

«Зайві» числа: 436, 444, 346.

Завдання: дано три стовпчики виразів:

$$+ 100 + 15\ 900 + 20 + 8\ 500 + 4$$

$$+ 300 + 15\ 900 + 22 + 6\ 400 + 100 + 4$$

$$+ 9 + 6\ 900 + 18 + 8\ 400 + 104$$

Чи можна стверджувати, що значення виразів у кожному стовпчику однакові?

Які з даних виразів є сумою розрядних доданків?

Підсумок уроку.

Як ви думаєте, яке важливе вміння, яким необхідно володіти при дії з тризначними числами, ми сьогодні формували:

- вчилися додавати і віднімати тризначні числа;
- виділяти ознаки, за якими порівнюють тризначні числа;
- записувати тризначні числа у вигляді суми розрядних доданків;
- визначати «зайве» число.

Результат проведеної діагностики відображено на (рис. 2.10).

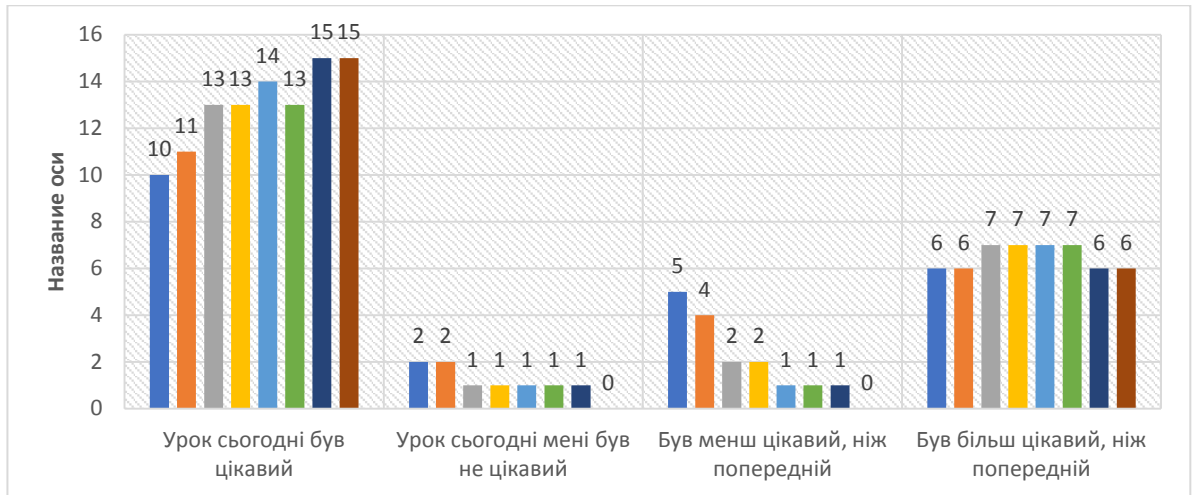

Рис. 2.10 - Результати обстеження учнів за підсумками уроку на прояв інтересу до навчальних занять (за самостійно розробленою діагностичною картою) (n=23)

Рівень самооцінки відображено на рис.2.11

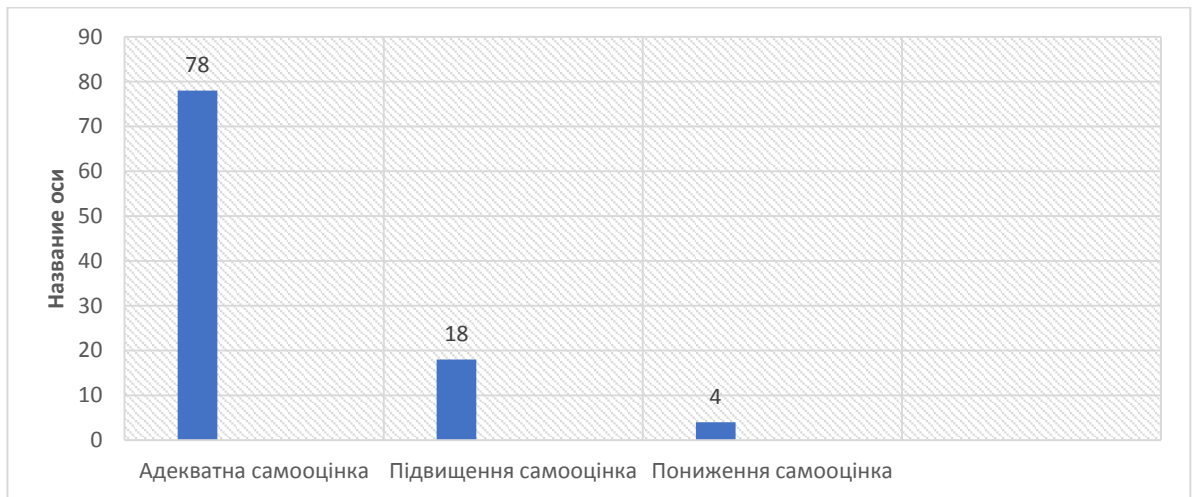

Рис. 2.11 - Результати обстеження учнів за підсумками навчального заняття на виявлення рівня самооцінки (за самостійно розробленою діагностичною картою) (n=23)

Порівнюючи успішність навчання дітей третього класу з результатами, отриманими в ході другого етапу дослідження, ми бачимо, що після проведених заходів з формування адекватної самооцінки, підвищився інтерес

школярів до уроків. Порівняльний результат обстеження за самостійно розробленими методиками представлений на Рис. 2.12, Рис. 2.13.

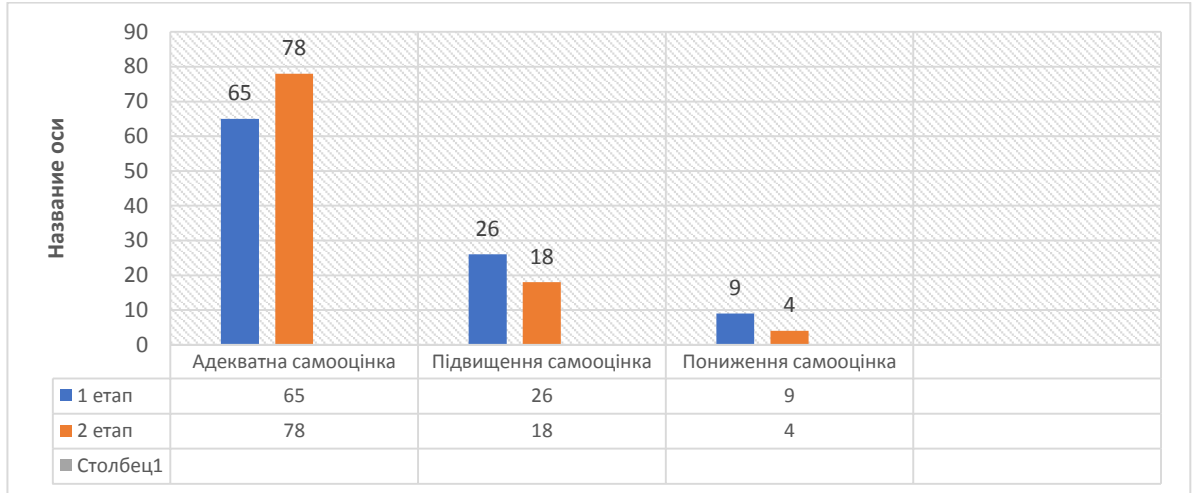

Рис. 2.12 - Порівняльний аналіз визначення рівня самооцінки учнів на 1 і 3 етапах.

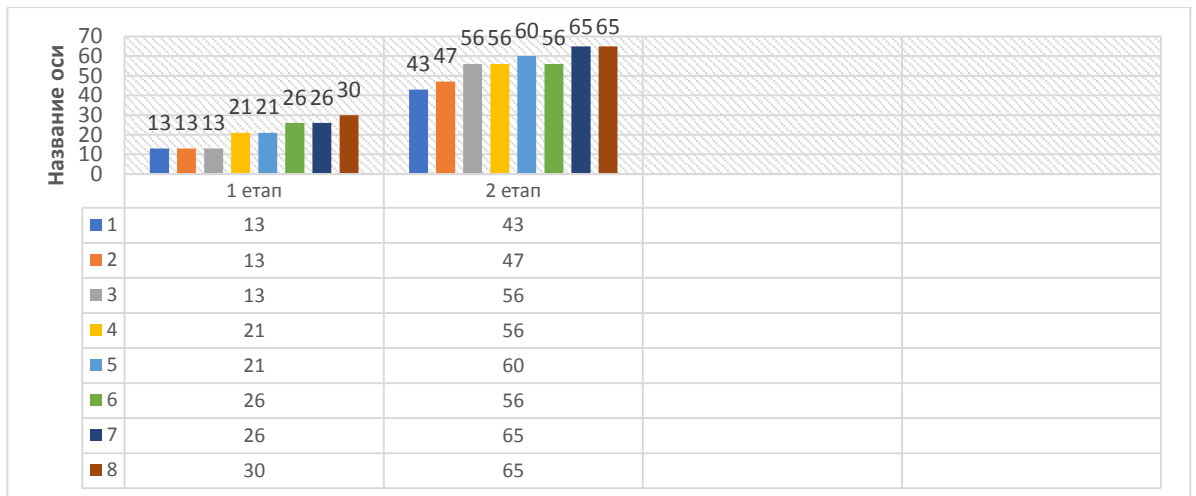

Рис. 2.13 - Порівняльний аналіз прояву інтересу учнів до навчальних занять на 1 і 3 етапах.

Після проведення 12 уроків, була проведена проміжна діагностика за обраними нами методиками.

Методика дослідження самооцінки Дембо-Рубінштейн

Отримані результати за даною методикою наведені на рис.2.14.

За підсумками даної методики можна зробити висновок, що у 6 осіб завищена самооцінка, що становить 26%, у 16 осіб - середня (70%), 1 особа з низькою самооцінкою (4%).

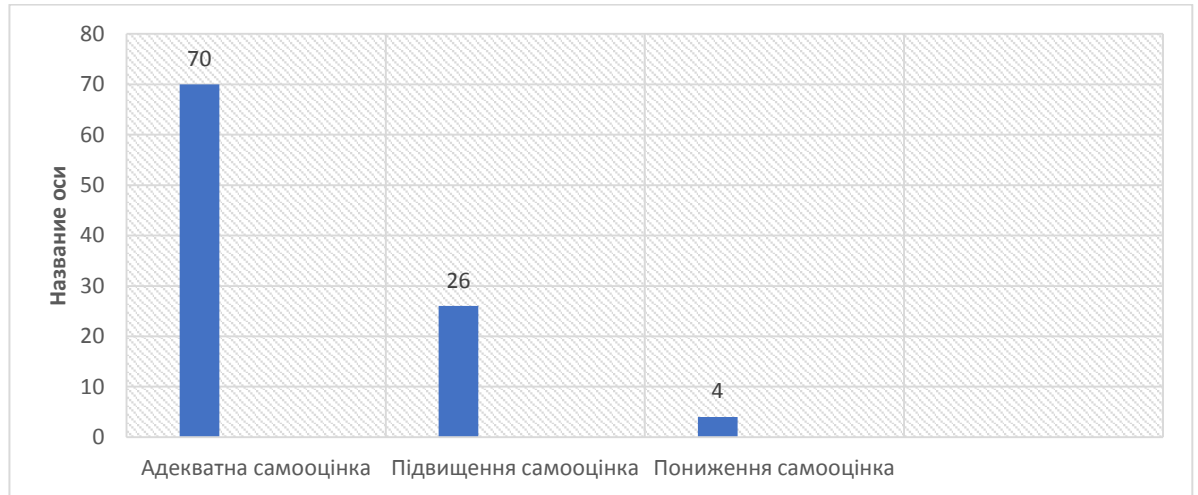

Рис. 2.14 - Результати обстеження учнів за методикою Дембо-Рубінштейн на оцінювання школярами ряду особистих якостей (у % до числа опитаних), n=23 особи

Методика вивчення рівня самооцінки (А.С.Будассі)

Отримані результати за методикою «Ідеал-Антиідеал» були наведені на (рис. 2.15).

Таким чином, адекватна самооцінка за «Ідеалом» виявлена у 16 випробовуваних, що склало 69%, із завищеною самооцінкою 6 випробовуваних, що склало 26% і із заниженою самооцінкою 1 випробовуваного, що склало 5%. А за «Антиідеалом» адекватна самооцінка виявлена у 14 випробовуваних, що склало 56%, із завищеною самооцінкою 6 випробовуваних, що склало 26% і із заниженою самооцінкою 4 випробовуваних, що склало 18%.

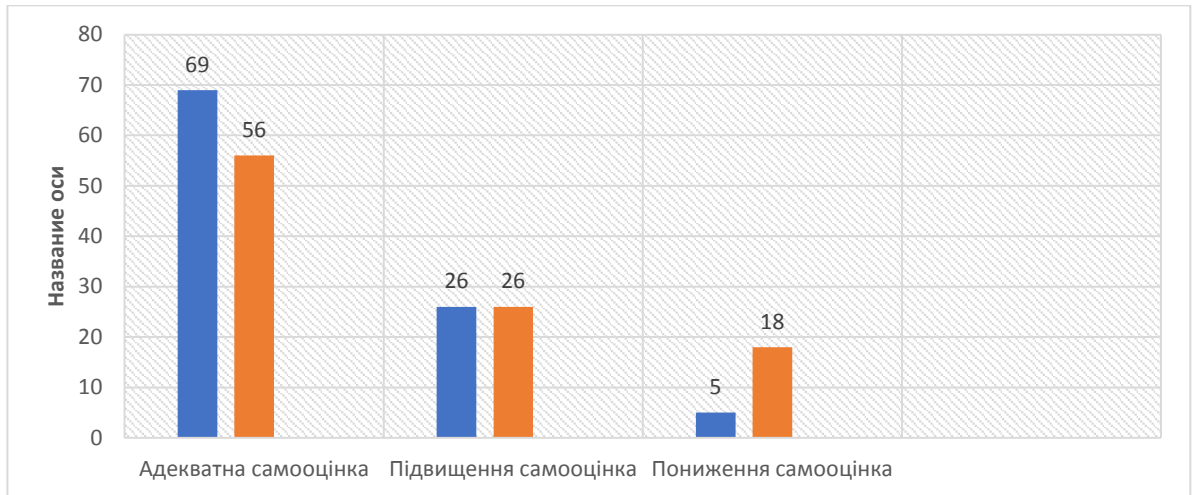

Рис. 2.15 - Результати обстеження учнів за методикою вивчення рівня самооцінки (А.С. Будассі) (у % до кількості опитаних), n=23 особи

Методика «Драбинка» на визначення особливості самооцінки (Т.Д. Марцинковська)

Отримані результати за методикою «Драбинка» були занесені до таблиці 9 (Додаток 4), дані таблиці з отриманими даними наведені на (рис. 2.16).

За підсумками даної методики можна зробити висновок, що у 4 осіб завищена самооцінка, що становить 18%, у 18 осіб - середня (78%), 2 особи з низькою самооцінкою (4%).

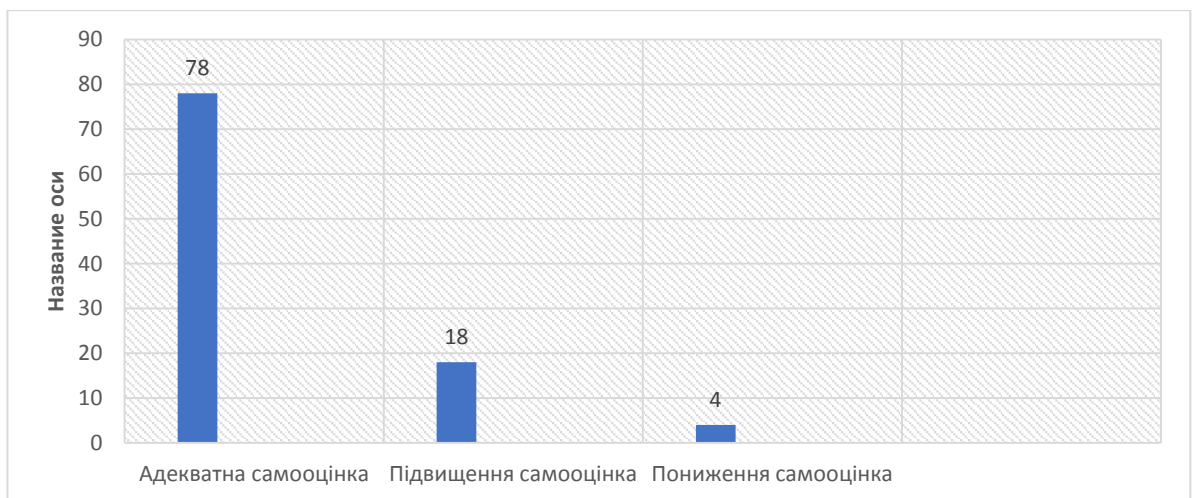

Рис. 2.16 - Результати обстеження учнів за методикою «Драбинка» на визначення особливості самооцінки (Т.Д. Марцинковська) (у % до числа опитаних), n=23 осіб

2.4. Аналіз та інтерпретація результатів експериментального дослідження

Контрольний етап.

Контрольний експеримент включає опис результатів здійснення експериментальної системи заходів; характеристику умов, за яких експеримент дав сприятливі результати. Метою контрольного експерименту є повторне виявлення рівня успішності навчання школярів та рівня їхньої самооцінки. Використовувалися три підібрані та використовувані нами методики на всіх трьох етапах дослідження.

Методика дослідження самооцінки Дембо-Рубінштейн

За підсумками даної методики можна зробити висновок, що у 4 осіб завищена самооцінка, що становить 18%, у 19 осіб – середня (82%), 0 осіб з низькою самооцінкою (0%).

Отримані результати методики "Дембо-Рубінштейн" були наведені на (рис. 2.17).

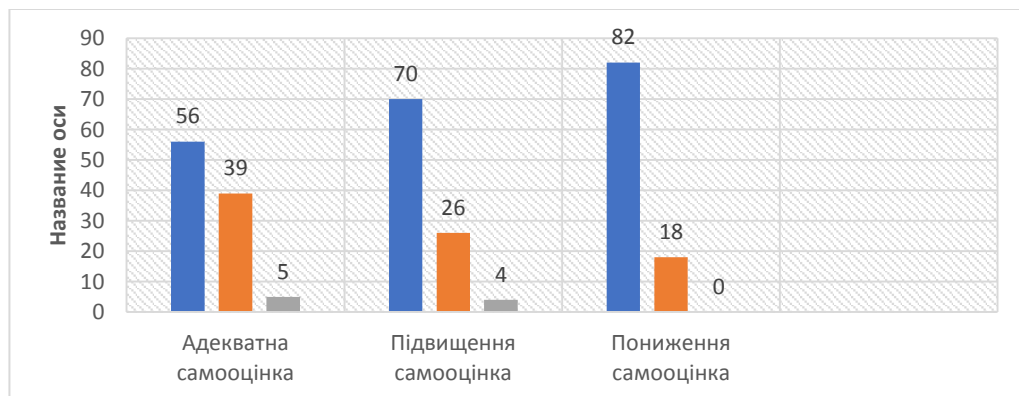

Рис. 2.17 - Порівняльні дані тестування на виявлення рівня самооцінки на трьох етапах дослідження за методикою Дембо-Рубінштейн на оцінювання школярами ряду особистих якостей (у % до числа опитаних), n=23 чол.

Методика вивчення рівня самооцінки (А.С. Будассі)

Отримані результати за методикою "Ідеал" "Антиідеал" (Будассі С.А.) наведені на (рис. 2.18).

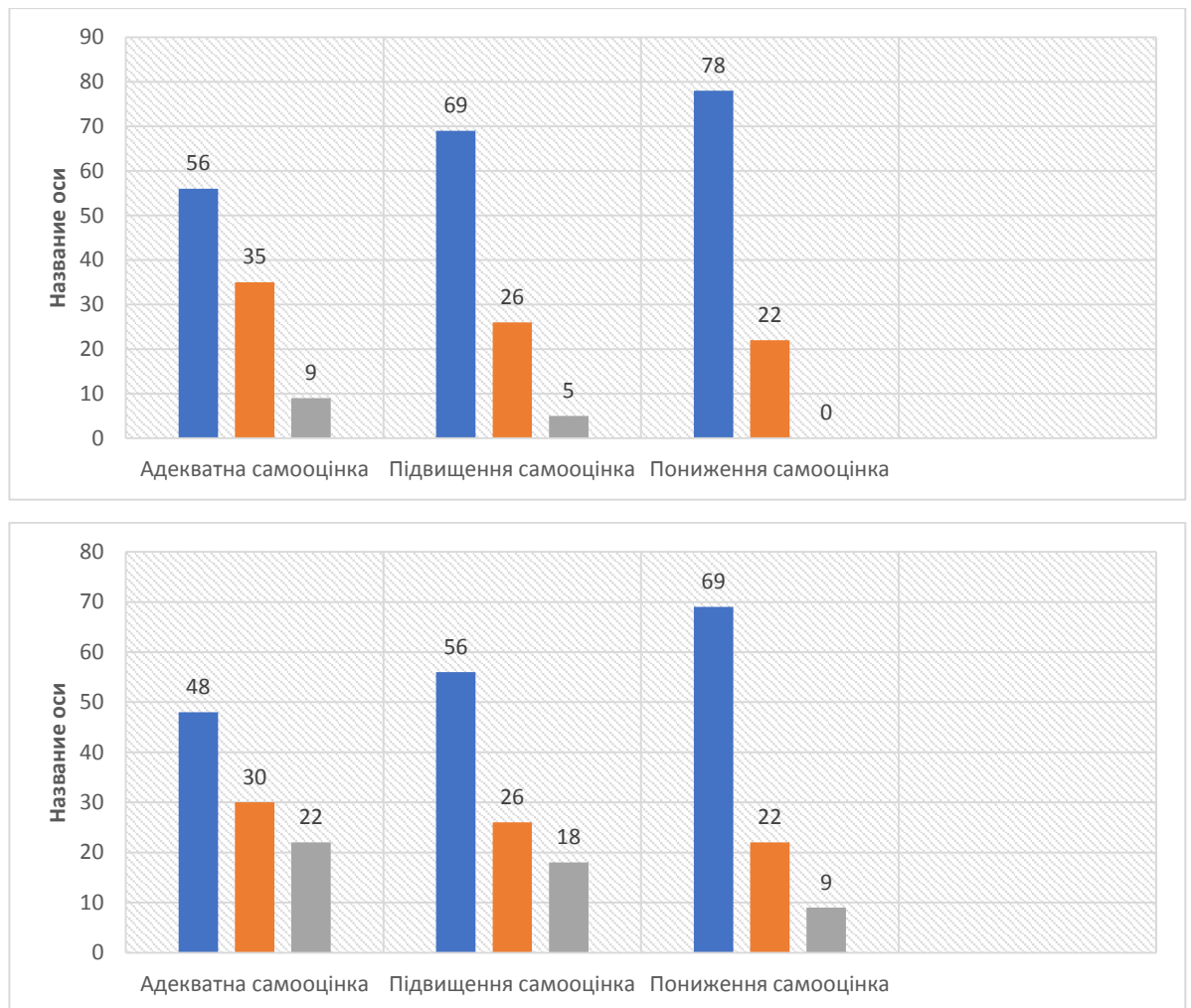

Рис. 2.18 - Порівняльні дані тестування на виявлення рівня самооцінки на трьох етапах дослідження за методикою вивчення рівня самооцінки (А.С. Будассі) (у % до числа опитаних), n=23 особи

Таким чином, адекватна самооцінка за "Ідеалом" виявлена у 18 піддослідних, що склало 78%, із завищеною самооцінкою 5 піддослідних, що склало 22% і із заниженою самооцінкою 0 піддослідних, що склало 0%. А за "Антиідеалом" адекватна самооцінка виявлена у 16 піддослідних, що склало 69%, із завищеною самооцінкою 5 піддослідних, що склало 22% і із заниженою самооцінкою 2 піддослідних, що склало 9%.

Методика «Драбинка» (За ред. Т.Д. Марцинковської) (на визначення особливостей самооцінки)

Отримані результати за методикою «Драбинка» наведені в діаграмі (рис. 2.19).

За підсумками даної методики можна зробити висновок, що у 3 осіб завищена самооцінка, що становить 18%, у 20 осіб - середня (78%), 0 осіб з низькою самооцінкою (4%)

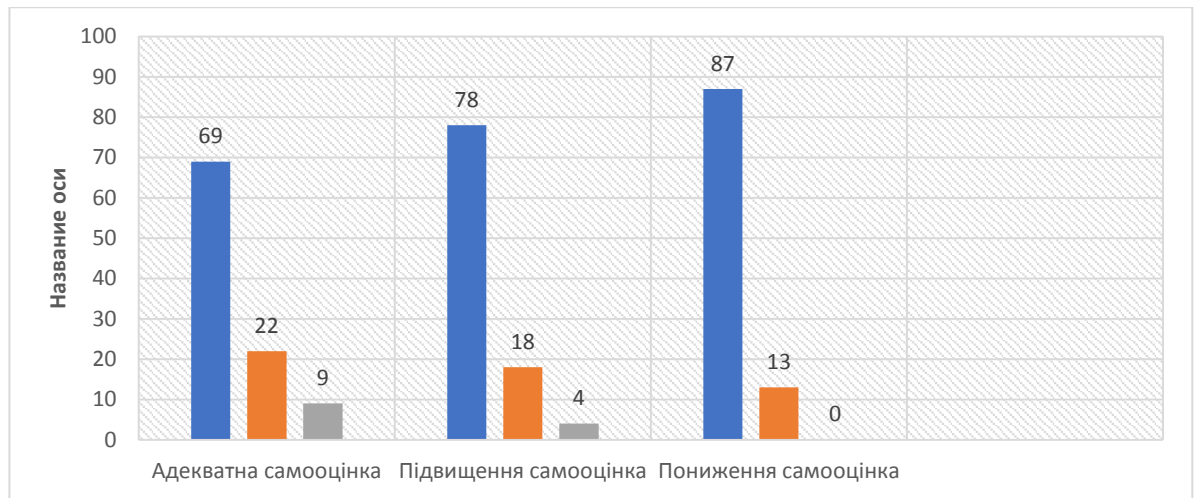

Рис. 2.19 - Порівняльні дані тестування на виявлення рівня самооцінки на трьох етапах дослідження за методикою "Драбинка" на визначення особливості самооцінки (Т.Д. Марцинковська) (у % до числа опитаних), n=23 чол

Після завершення діагностичної роботи на етапах дослідження, ми провели повторну перевірочну роботу, на виявлення відповідності прогностичної оцінки учня реальній якості виконання роботи. Перевірочна робота складалася з семи текстових задач. Задачі підбиралися за аналогією, як і в першій перевірочній роботі.

Перевірочна робота.

Інструкція: Із семи арифметичних задач вибери та розв'яжи 3 задачі, які відповідають твоїм реальним можливостям.

1) У Маші було 10 зелених і 8 червоних яблук. З них 10 яблук вона подарувала Вані. Скільки кульок у неї залишилося?

2) До магазину привезли 9 коробок з олівцями по 4 штуки в кожній коробці. Ручок привезли в 6 разів менше. Скільки ручок привезли до магазину?

3) У перший день Петя з'їв 20 цукерок, у другий день - у 4 рази менше, ніж у перший, а в третій день - стільки, скільки за перші два дні разом. Скільки цукерок Петя з'їв за три дні?

4) У книжковій шафі кілька полиць. На кожній полиці стояло 50 книг. Коли з шафи взяли 80 книг, то в ній залишилося 100 книг. Скільки полиць у шафі?

5) З двох станцій одночасно назустріч один одному виїхали два потяги. Швидкість одного з них 50 км/год, а швидкість іншого 60 км/год. Через скільки годин 2 потяги зустрінуться, якщо відстань між пунктами 220 км?

6) В одній сумці лежало 24 кг персиків, а в іншій лежали абрикоси. Коли в сумку з абрикосами поклали 3 кг абрикос, їх стало на 10 кг більше, ніж персиків. Скільки кілограмів абрикос було в сумці?

7) Дві машини одночасно виїхали назустріч одна одній: перша з пункту А зі швидкістю 40 км/год, друга з пункту В зі швидкістю 35 км/год. Хто з велосипедистів буде ближче до пункту А в момент їхньої зустрічі?

Результати перевірконої роботи відображені в таблиці 2 (Додаток 1), і на діаграмі виведені порівняльні показники констатуючого етапу та контрольного (рис. 2.20).

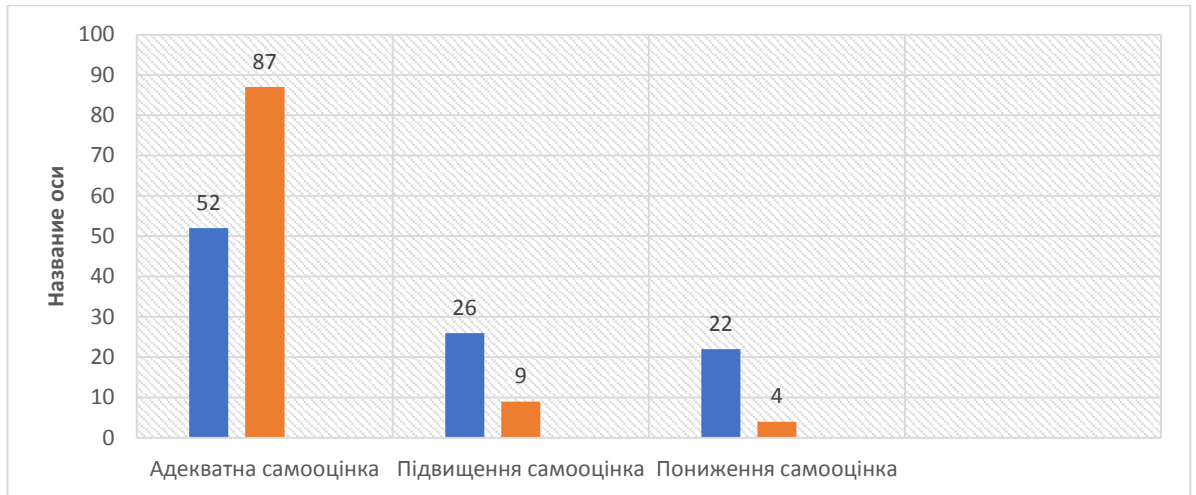

Рис.2.20 - Результати обстеження учнів після перевіркової роботи на відповідність прогностичної оцінки на констатуючому та контрольному етапах (у % до числа опитаних) n=23

За розрахунком U-критерію Манна-Уїтні, отримані емпіричні значення показали $U_{\text{емп}}(2,5)$.

З нашого аналізу та математичної обробки видно позитивний результат нашої експериментальної роботи, що підтверджує ефективність виконаної роботи.

Висновки до розділу 2

В ході експериментальної роботи з формування самооцінки у молодших школярів на навчальних заняттях, на першому етапі (констатуючий експеримент) за допомогою опитувальників та методик ("Драбинка", "Дембо-Рубінштейн", "Будассі"), було виявлено, що в учнів експериментальної групи самооцінка знаходиться на недостатньому рівні сформованості. Ми припустили, що якщо систематично створювати умови для участі дітей в оцінюванні своєї навчальної діяльності, то рівень успішності навчання підвищиться. На другому етапі було проведено 24 навчальні заняття, в ході яких ми цілеспрямовано вводили в структуру уроку самооцінку, розподіливши

навчальні заняття на 3 етапи: прояв самооцінки на деяких етапах уроку; по закінченню уроку; при виконанні кожного навчального заняття. По завершенню кожного етапу було проведено контрольний зріз, а після проведення 12 уроків проводилося проміжне тестування. Після введення самооцінки учнів у систему уроків, кількість дітей з адекватною самооцінкою збільшилася. Отримані дані на констатуючому етапі, послужили практичною основою для проведення формуючого етапу з підвищення успішності навчання. На формуючому етапі ми проводили заходи з формування самооцінки, оскільки саме самооцінка є умовою успішності навчання молодших школярів. Якісні зміни успішності навчання показали результати контрольного експерименту. Виходячи з цього, на підставі проведеної експериментальної роботи з досягнення успішності навчання, зробимо висновок, що адекватна самооцінка є ефективним засобом успішності навчання дітей початкової школи. В результаті проведеного експерименту було зроблено висновок про те, що успішність навчання неможлива без адекватної самооцінки.

ВИСНОВКИ

Дане дослідження присвячене вирішенню актуальної проблеми формування підвищення інтересу учнів початкової школи до уроків. Одним з можливих шляхів вирішення цієї проблеми є формування самооцінки на навчальних заняттях. Успіх роботи з формування самооцінки у молодших школярів багато в чому залежить від системності використання самооцінки. Планування та організація роботи з формування інтересу молодших школярів до уроків, повинна будуватися з урахуванням психо-фізичних специфікацій, змісту уроку.

Для успішного навчання в будь-яких змінених умовах життя, дитині потрібно мати досить гарне уявлення про себе. Дитина з низькою самооцінкою схильна знаходити непереборні перешкоди в будь-якій справі. У таких дітей присутній високий рівень тривожності. Вони погано пристосовуються до шкільного життя, відчують труднощі в навчальній діяльності, важко вливаються в колектив, і присутня напруга в навчанні. Ефект роботи з підвищення інтересу учнів до уроків підвищується низкою умов, але особливе місце займає самооцінка.

Таким чином можна зробити висновок про те, що експериментальна робота з формування самооцінки протягом тривалого періоду часу, довела ефективність даної роботи, оскільки інтерес учнів до уроків значно підвищився, самооцінка стала відігравати роль умови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексєєнко Т. А. Формування пізнавальної активності студентів в умовах блокової організації навчання : автореф. дис... канд. пед. Наук : 13.00.01. – Київ, 1995. – 25с.
2. Артемова Л. В. Історія педагогіки України: Підручник / Л. В. Артемова – К.: Либідь, 2006. – 424 с.
3. Базильчук Л.В. Підготовка майбутніх учителів до організації позакласної роботи в загальноосвітніх школах / Леонід Володимирович Базильчук. – Умань: ВПЦ «Візаві», 2014. 287 с.
4. Байбара Т. М. Методика навчання природознавства в початкових класах: Навчальний посібник / Т. М. Байбара – К: Веселка, 1998.- 334 с.
5. Бібік Н. М. Пізнавальний інтерес як умова суб'єктності навчання молодших школярів / Н. М. Бібік // Педагогічний дискурс. 2011. Вип. 10. С. 53–56.
6. Бібік Н.М. Формування пізнавальних інтересів молодших школярів. К. : Віпол, 2008. 200 с.
7. Білоус О.В. Вікова психологія: Навч. посіб. Чернігів: Чернігівський національний педагогічний університет імені Т. Г. Шевченка, 2015. – 108 с.
8. Бойко Н.О. Дидактичні умови формування пізнавального інтересу у школярів : Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. – Х., 1999. 21 с.
9. Брижак Н.Ю. Шляхи формування пізнавальних інтересів у навчальній діяльності молодших школярів / Н. Ю. Брижак // Науковий вісник Чернівецького нац. ун-ту. Серія : Педагогіка та психологія. – Вип. 760. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2015. С.10-16.
10. Вишковський І. Гра як метод активізації пізнавальної діяльності. Психолог, 2004. 114 с.

11. Вишнеvsька Л. В. Пізнавальний інтерес – основна рушійна сила якісного навчання, дослідження ефективності його формування // Природничий альманах (біологічні науки) 2018. №3. 24 с.
12. Вікова і педагогічна психологія: Навч. посіб. / О.В. Скрипченко, Л.В. Волинська, З.В. Огороднійчук. – К.: Каравела, 2008. 400 с
13. Вікторенко І. Формування пізнавального інтересу до природознавства засобами усної народної творчості / І. Вікторенко // Рідна школа- 2004. – № 3. – С. 54 – 56.
14. Войлакова І. І. Засоби формування пізнавального інтересу в учнів початкової школи, кваліфікаційна робота; Херсонський державний університет, Педагогічний факультет, Кафедра теорії та методики дошкільної та початкової освіти. Херсон : ХДУ, 2020. 53 с.
15. Волкова Н. П. Педагогіка / Н. П. Волкова- К.: Академія, 2002. – 575 с.
16. Волошина В., Лохвицька Л. До школи зі стійкими пізнавальними інтересами / В. Волошина, Л. Лохвицька // Початкова школа – 2003. – № 4. – с. 5 – 7
17. Гавриш Р. М. Розвиток пізнавального інтересу як засіб формування особистості молодшого школяра. Розкажіть онуку, 2010. № 10, С.6–13.
18. Галіцин Л. Технологія використання інтерактивних методів навчання / Л. Галіцин – К.: Освіта, 2005. – 168 с.
19. Гнетецька О. Пізнавальний інтерес як критерій розвитку дослідницьких здібностей дітей старшого дошкільного віку // Вісник Інституту розвитку дитини. Сер.: Філософія, педагогіка, психологія 2013. №29. С. 135-139.
20. Гончаренко, С. В., Заступ, Н. А. Мотивація до навчання як запорука ефективного навчального процесу. Актуальні проблеми освіти і науки: досвід та сучасні технології, 2020. С. 166-168.

21. Гриневич Л. Освіта після пандемії. Частина 1. Уроки, можливості, прогнози [Електронний ресурс] / Лілія Гриневич // Нова українська школа. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://nus.org.ua/view/osvita-pislya-pandemiyichastyna-1-uroky-mozhlyvosti-prognozy>.
22. Демченко Я. М. Засоби формування мотивації навчання молодших школярів, Педагогіка та психологія, Харків: Щедра садиба плюс, 2015. С. 14–24.
23. Державна національна програма "Освіта. Україна ХХІ століття". – К., Райдуга, 1994. – 61 с.
24. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології / І. М. Дичківська – К.: Академвидав, 2004. – 218 с.
25. Дубасенюк О. Позакласна робота в системі освіти України. Наукові записки. Сер. Педагогічні науки. 2016. Вип. 138. С. 36-43.
26. Житник Б. О. Методи навчання та активізації пізнавальної діяльності учнів / Б. О. Житник // Управління школою- 2005. – Трав.(№15). – С. 9 -28.
27. Жоржик О. Формування пізнавальної активності учнів у процесі спільної ігрової діяльності / О. Жоржик // Рідна школа- 2000. – № 1. – с. 27 – 28.
28. Заїка В. А. Розвиток пізнавального інтересу молодших школярів засобами інтерактивних технологій, 2020
29. Зеленська О. Практичне застосування інтерактивних методів навчання / О. Зеленська // Початкова школа- 2009. – №12. – С. 22-25.
30. Іванішина С. Форми та методи інтерактивного навчання / С. Іванішина // Початкова школа- 2006. – № 3. – С. 9-11.
31. Ілляш С. Педагогічні умови формування пізнавального інтересу до навчання в учнів початкових класів. Молодь і ринок, 2012. №6. С. 81-84.
32. Інтерактивні методи навчання в практиці роботи початкової школи / Упоряд. О.В. Стебна, А.О. Соценко. – Х.: Основа, 2005. – 176 с.

33. Кавка Г. Використання інтерактивних технологій на уроках / Г. Кавка // Слово педагога- 2006. – № 3. – С. 6.
34. Кікоть О. Мотивація пізнавальної діяльності молодших школярів, Початкова освіта, 2015. № 20. С. 9–19.
35. Коберник О., Коберник Т. Активізація навчально-пізнавальної діяльності школярів / О. Коберник, Т. Коберник // Рідна школа – 1999. – № 12. – с. 55-60.
36. Коваль Л. В. Сучасні навчальні технології в початковій школі / Л. В. Коваль – Донецьк: Юго-Восток, 2006. – 226 с.
37. Козлова Т.В. Організація позакласної роботи в школі: теорія і методика. Харків: Веста, 2019. 224 с.
38. Колядинська А. І. Формування пізнавального інтересу в учнів молодшого шкільного віку у позакласній роботі. Чернівці. 2021. 89 с.
39. Костиця В.В. Взаємозв'язок пізнавальних інтересів з успішною навчальною діяльністю молодших школярів. Житомир. 2009. 28 с.
40. Кульчицька А. Пізнавальний інтерес у світлі інформаційної теорії емоцій. // Пізнавальний інтерес у світлі інформаційної теорії емоцій, 2014. №5. С. 24- 28
41. Литвинчук І.В. Розвиток пізнавальних здібностей у молодших школярів / І. В. Литвинчук // Психологічна газета – 2001. – №7. – с. 3 – 15.
42. Лиховид І. Пандемія та освіта [Електронний ресурс] / Інна Лиховид // День. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://day.kyiv.ua/uk/article/denukrayiny/pandemiya-ta-osvita>
43. Лобач О.О., Гуда І.О. Розвиток пізнавальних інтересів молодших школярів засобами усної народної творчості на уроках музики: Методичні рекомендації з курсу „Методика музичного виховання школярів” для студентів психологопедагогічного факультету зі спеціальності 7.010103 “Педагогіка і методика середньої освіти. Музика” / О.О. Лобач, І.О. Гуда. – Полтава: ПДПУ імені В.Г. Короленка, 2006. 68 с.

44. Локшина О.І., Ларіна Т.О., Городецький В.О. Педагогіка позакласної роботи. Київ: Педагогічна думка, 2019. 472 с.
45. Малихіна О. В. Особливості мотивації учіння дітей молодшого шкільного віку / О. В. Малихіна // Початкова школа- 2002. – № 7. – с. 51 – 52.
46. Мариніна І. В., Гудовсек О. А. Особливості мотивації навчання молодших школярів. Актуальні проблеми педагогіки вищої школи в контекст і підготовки педагогів початкової ланки освіти, 2016. С.193-195.
47. Мартинець А. М. Нові педагогічні технології: інтерактивне навчання / А. М. Мартинець // Відкритий урок: розробки, технології, досвід. – 2003. – № 7/8. – С. 28-31.
48. Мельничук О.М., Турко І.С., Кушнір О.В. Педагогіка позакласної роботи: теорія і практика. Київ: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2017. 416 с.
49. Назарець Л. М. Пізнавальний інтерес у контексті мотивації навчальнопізнавальної діяльності / Л. М. Назарець // Наукові записи. – Острог, 2003. Вип. 4. С. 81–91.
50. Новик І.М. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до діагностичного супроводу розвитку пізнавальних інтересів молодших школярів : Дисертація / І.М. Новик. – Київ, 2016. 318 с.
51. Олександров Д. В. Поняття «інтерес» у сучасній західній соціології / Д. В. Олександров // Соціологічні дослідження, 2014. № 8. С. 57–66
52. Олесь Н. М., М. О. Моклюк. Пізнавальний інтерес, його структура та класифікація // Сучасні досягнення вітчизняних вчених у галузі педагогічних та психологічних наук. 2020. 82. с
53. Освітні технології: Навч.-метод. посіб. / О. М. Пехота, А. З. Кіктенко, О. М. Любарська та ін.; за ред.. О. М.Пехоти. – К.: Видавництво А.С.К., – 2003. – 255 с.

54. Пашко Н. Формування пізнавального інтересу молодших школярів у процесі навчання як психолого-педагогічна проблема. Редакційна колегія, 2019. 214 с 76
55. Педагогічний словник / за ред. М. Д. Ярмаченка – К.: Пед. думка, 2001. – 516 с.
56. Побірченко Н., Коберник Г. Інтерактивне навчання в системі освітніх технологій / Н. Побірченко, Г. Коберник // Початкова школа – 2004. – №10. – с. 8 – 10.
57. Пометун О. І. Енциклопедія інтерактивного навчання: навч.-метод. Посіб / О. І. Пометун -К.: А. С. К., 2007. – 144 с.
58. Пометун О. І. Інтерактивні дидактичні ігри в початковій школі / О. І. Пометун – К.: Шкільний світ, 2007. – 112 с. 58
59. Попова О. Упровадження інтерактивних технологій у навчально-виховний процес / О. Попова // Завуч – 2008. – № 5. – с. 4 – 6.
60. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII // Голос України. - 2017. - 27 верес. (№ 178-179). - С. 10–22.
61. Пучков І. Виховання пізнавальних інтересів молодших школярів засобами нових інформаційних технологій. Молодь і ринок. 2015. № 6 (125). С. 63 – 67.
62. Савлучинська Л.Г., Філь І.В. Формування пізнавальних інтересів молодших школярів / Л.Г. Савлучинська, І.В. Філь // "Наука і освіта". 2013. №6. С. 176– 178.
63. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи: Підручник для студентів педагогічних факультетів / О. Я. Савченко- К.: Генеза, 1999. – 368 с.
64. Савченко О. Я. Розвиток пізнавальної самостійності молодших школярів / О. Я. Савченко- К.: Радянська школа, 1982. – 175 с.
65. Савчин М. В., Василенко Л. П. Вікова психологія: Навчальний посібник / М. В. Савчин, Л. П. Василенко – К.: Академвидав, 2005 – 360 с.

66. Сапунова Л.А. Розвиток пізнавальної активності учнів початкових класів у навчальному процесі / Л.А. Сапунова // Таврійський вісник освіти. 2013. № 1(41). С. 205–210.
67. Сидорець І.В. Шляхи розвитку пізнавальних інтересів молодших школярів у навчальному процесі початкової школи // Наукові записки : Збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів інститут педагогіки, психології та мистецтв.- Вип.7: У 2-ох част. – Ч.1. – Вінниця, ВДПУ ім..М.Коцюбинського, 2010. С.65-68.
68. Сиротенко Г. О. Сучасний урок: інтерактивні технології навчання / Г. О. Сиротенко. – Х: Видав. група “Основа”, 2003. – 80 с.
69. Сільвейстр А. М., Коломієць К. О. Особливості розвитку пізнавального інтересу молодших школярів, 2019
70. Стебна О. В., Соценко А. О. Інтерактивні методи навчання в практиці початкової школи / О.В.Стебна, А.О.Соценко – Харків: Основа, 2008. – 174 с.
71. Стельмах К. Розвиток пізнавального інтересу молодших школярів на уроках української мови. секція 1. педагогіка творчості: філософський, психологічний контекст, 2009. 356 с.
72. Степура О.А., Любарець І.В., Слободяник І.М. Інноваційні технології в позакласній роботі. Київ: Педагогічна думка, 2016. 256 с.
73. Суржан Н. В. Формування в першокласників стійкого інтересу до уроків письма. Теорія та методика навчання та виховання, 2011. №29. С.179-185.
74. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори: В 5-ти т – К: Радянська школа, 1976. – Т. 3. – с. 5 – 279.
75. Сушенцев О. Сутність пізнавальної діяльності учнів / О. Сушенцев // Рідна школа – 2002. – №11. – с. 13 – 15.

76. Танасюк В. О. Пізнавальний інтерес як найцінніший мотив навчальної діяльності молодших школярів на уроках рідної мови, 2018. С.245-248

77. Терлецька Л. П. Пізнавальний інтерес як вирішальний чинник діяльнісної активізації учнів // Наукові записки Національного педагогічного університету ім. МП Драгоманова. 2013. №111. С. 172-178.

78. Форостюк Т. Наступність і перспективність у використанні гри як засобу формування інтересу дитини до навчальної діяльності / Тетяна Форостюк // Гуманітарний вісник. – Переяслав-Хмельницький, 2008. Вип. 14. С. 251– 254.

79. Форостюк Т.В. Розвиток пізнаваної активності молодших школярів на уроках української мови засобами проблемних завдань і дидактичної гри / Т.В. Форостюк // «Молодий вчений». 2017. № 4(44). С. 474–478

80. Шумигай С. Г. Історія науки у позакласній роботі / Світлана Григорівна Шумигай // Математика в сучасній школі. 2012. № 9. С. 34– 42.

81. Шустваль С. М. Пізнавальний інтерес як мотив навчальної діяльності / С. М. Шустваль // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки. – Запоріжжя, 2007. Вип. 41. С. 379–383.